श्री लघु भगवद् गीता

પ્રકાશકઃ--ઉત્તમરામ ઉમેદરામ રેશમવાળા

॥ ॐ ॥

શ્રી લઘુ ભગવદ્ ગીતા

(પદ્યાત્મક ભાષાંતર)

કર્તા

સ્વ૦ કવિશ્રી ગણુપતરામ રાજારામ ભટ્ટ.

(પ્રતાપ નાટક—લઘુભારત આદિના રચનાર)

દોહરો

શ્રી ભગવદ્ ગીતા કરે, માનવ જન્મ કૃતાર્થ;
જેથી મોહ ટળે અને, ફળે ચાર પુરુષાર્થ.

પ્રકાશક અને મુદ્રક,
ઉત્તમરામ ઉમેદરામ રેશમવાળા
ગુજરાત સ્ટાન્ડર્ડ પ્રેસ, હરીઝમંઝીલ; જુની મુંબઇ બેંક, સુરત.

સંવત ૧૯૭૮. સન ૧૯૨૨

મૂલ્ય ચાર આના

આશય.

સર્વ જગત્‌માન્ય શ્રી ભગવત્ ગીતાથી કોઈકજ અજાણ્યું હશે. કર્મ, ભક્તિ, અને જ્ઞાનનું ઉચ્ચ કોટીનું ભાન કરાવનાર આ ગ્રંથનું કવિ શ્રી ગણપતરામ રાજારામે તેમાંનો એક પણ મુખ્ય મુદ્દો પડયો ન રહે તેમ લઘુભારત તેમાંના નવનીત (માંખણ) રૂપ રચી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે, જે પાંચ ભાગ (પુસ્તક)માં પ્રસિદ્ધ થયું છે. જે રીતે મહાભારત ઉપરથી લઘુભારતની રચના કરી છે, તેજ રીતે તેમણે ભીષ્મપર્વમાં ભગવદ્ ગીતા લખી છે. મહાભારતમાંની ગીતા ૭૦૦ શ્લોકમાં છે, ત્યારે લઘુભારતમાંની ગીતા ૨૫૭ પદ્યમાં છે; માટે તેનું નામ "લઘુ ભગવદ્ ગીતા" રાખ્યું છે. મહાભારતની ગીતાના ત્રણ કાંડ છે, તે પ્રત્યેકમાં કર્મયોગ, ભક્તિયોગ અને જ્ઞાન યોગનો વિષય અનુક્રમે છે. દરેક કાંડમાં છ છ અધ્યાય છે. એ પ્રમાણે તે ગીતામાં ૧૮ અધ્યાય છે. લઘુભારતની લઘુ ગીતામાં ત્રણ કડવાં કરી દરેકમાં છ છ અધ્યાયનું રહસ્ય સમાવી ત્રણ કાંડ પૂર્ણ કર્યાં છે.

શ્રીયુત ગણપતરામ રાજારામ ભટ્ટે આ પુસ્તક પ્રગટ થઈ તેમની જ્ઞાતિના ગ્રહસ્થોને તેનો ખાસ લાભ મળે એવી ઇચ્છા મુંબઈની મેસર્સ ભગવાનદાસ રૂપચંદની

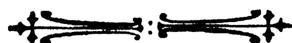
કુાળવાળા અને ધરમપુર સ્ટેટના બિલ્ડીંગ કંટ્રાકટર રા૦ રા૦ સમરથલાલભાઈ જેઠાલાલને પ્રદર્શિત કરી હતી. જે પાર પડે તે પહેલાં તેમનો સ્વર્ગવાસ થવાથી એ પુસ્તક બહાર પડી શક્યું નહોતું. તે પછી રા૦ રા૦ સમરથલાલભાઈ મારફત સદગત રા૦ ગણપતરામના પુત્ર રા૦ રા૦ ગોવીન્દલાલભાઈની સંમતિથી ચોક્કસ શરતે આ પુસ્તક પ્રગટ કરી વેચવાનો સર્વ હક મને મળ્યો છે. આ હક મળવા માટે રા૦ રા૦ સમરથલાલભાઈ અને રા૦ રા૦ ગોવીન્દલાલભાઈનો અત્યંત આભાર પ્રદર્શિત કરૂં છું. કર્તાનો ઉદ્દેશ તેની સ્વજ્ઞાતિના ગ્રહસ્થોને ખાસ લાભ આપવાનો હતો તેવીજ રીતે દરેક જ્ઞાતિમાં લહાણીરૂપ આ પુસ્તક વહેંચાય અને દરેક જીજ્ઞાસુ સ્ત્રી પુરૂષોને એકસરખી રીતે ઉપયોગી થાય અને હમેશ તેનું મનન થાય તેવા શુભ હેતુથી આ પુસ્તક મેં પ્રગટ કર્યું છે; અને તેના પ્રુફ વાંચવામાં મારા જે બે મિત્રોએ મદદ કરી છે તેમનો આભાર માનું છું. આ પુસ્તકની કીંમત માત્ર ચાર આના રાખી છે જેથી તેનો લાભ લોકો ઉલટથી લેશે તો મારો યત્ન સફળ થયો માનીશ.

બળેવ, સંવત ૧૯૭૮ }

પ્રકાશક.

ॐ

तत्सत् परमात्मने नमः ॥

श्री लघु भगवद् गीता

—— :o: ——

મંગળાચરણ.

હરિગીત છંદ

હે પરબ્રહ્મ પરાત્પરા! તુજને સ્મરી હું નેમથી,
માનવતણું મંગળ થવા, ઈચ્છા ધરી ઉર પ્રેમથી;
શ્રી કૃષ્ણ ને અર્જુનતણા, સંવાદની સુખકારિણી,
હસ્તામલકસમ આ લખું, ગીતા સુભવજળતારિણી. ૧

તે યત્નમાં કરજો સફળ, બળવાન કરી મારી મતિ,
માગું છું એ, કર જોડી હું, સુકૃતાર્થ કરજો મુજ કૃતિ;
વાંચે સુણે લઘુ આ ગીતા, ભવ સફળ તેનો પ્રભુ કરો,
માગે છે ગણપતરામ એ, ભવ દુઃખ તેનું હરિ હરો. ૨

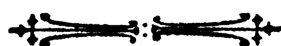
॥ ૐ ॥

શ્રી લઘુ ભગવદ્ ગીતા.

અધ્યાય ૧ લો.

:o:

कर्मयोगनो सार

રૂચિરા છંદની દેશી

(ગીતાધ્યાય ૧ લો.)

ધર્મક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્ર વિષે ભેગા થયલા મુજ પુત્ર અને
પાંડુપુત્રોએ શું કીધું, તે કહે હે સંજય! અત્ર મને. ૧
સંજય તે કહેવું સુણી ઉચર્યો, હે નૃપ! પાંડવ વ્યૂહ તણી-
જોઈ રચના તમ દુર્યોધન, ઉચર્યો જઈ ગુરુ દ્રોણ ભણી. ૨
હે ગુરુ! પાંડવની સેના આ, પેખો જે છે ભવ્ય ઘણી;
દ્રુપદ પુત્ર તમ શિષ્યે રચના, કરી છે તેના વ્યૂહતણી. ૩

જેમાં સંગ્રામ વિષે શૂરા, ભીમ, પાર્થ, સાત્યકિ જેવા–
ધનુર્ધરો છે, તેમ મહારથી, દ્રુપદ, વિરાટ સુ છે તેવા. ૪
ધૃષ્ટકેતુ ને ચેકિતાન, ત્યમ વીર્યવાન કાશીરાજા,–
કુંતિભોજ, પુરુજીત આદિ છે, મહારથી મોટા ઝાઝા. ૫
આપણી સેનામાં આપ તથા, ભીષ્મ, કર્ણ, અશ્વત્થામા,
કૃપ, વિકર્ણ ને સોમદત્તિ છે, રહેનારા અરિના સામા. ૬
તેમજ બીજા પણ બહુ શૂરા, છે મુજ માટ મરે તેવા,
છે જે અસ્ત્ર પ્રવીણ ઘણા, જડવા બહુ દુર્લભ એ જેવા. ૭
તોપણ ભીષ્મે રક્ષેલું આ, આપણું સૈન્ય સમર્થ નથી;
ભીમે રક્ષેલું પાંડવનું, સમર્થ છે, જે વ્યર્થ નથી. ૮
તેથી ભીષ્મનિ રક્ષા માટે, નિજ વિભાગનું સૈન્ય લઇ–
ઊભા રહો તમે સર્વે, તે સેનાપતિની પાસ જઈ. ૯
આમ ઉચ્ચર્યો તે એવામાં, પ્રસન્ન કરવાને તેને,
સિંહનાદ કરી શંખ વગાડ્યો, ભીષ્મે હર્ષ થવા એને. ૧૦
શંખ, ભેરિ, પણ વાદિક વાગ્યાં, એ પછી કૌરવ દળમાંહે;
ઘોષ ઉઠ્યો અતિ ત્રાસજનક, ગાજી રહી પૃથ્વી નૃપ ત્યાંહે ૧૧
તે પછી કૃષ્ણે પાંચજન્યને, દેવદત્ત પાર્થે ફૂંક્યો;
પૌંડ્ર ભીમસેને ફૂંક્યો, અતિ જોર કરી તે પર ઝૂક્યો. ૧૨

૬ સોમદત્તિ—સોમદત્તનો પુત્ર ભૂરિશ્રવા.

ધર્મે અનંતવિજય ત્યમ, નકુળે સુઘોષ ઘોષ કર્યો ત્યાંહે;
મણિપુષ્પક પૂર્યો સહદેવે, પાંડવની સેનામાંહે. ૧૩
દ્રુપદ વિરાટાદિએ પણ તદા, નિજ નિજ કેરા શંખધ્વની—
કીધા કૌરવ હૃદય વિદારણ, જુગતી જુધની એમ બની. ૧૪
એવે કેશવને કહ્યું પાર્થે, બે સેના વચ્ચે મારો--
રાખો રથ ઊભો હે માધવ! કહું તે ધ્યાન વિષે ધારો ૧૫
દુષ્ટબુધ્ધ દુર્યોધનનું, પ્રિય કરનારા જે છે આવ્યા,
જોઉં તેમને ત્યાં રહીને હું, ભૂંડાને જે છે ભાવ્યા. ૧૬
કૃષ્ણે પાર્થ કહ્યા પરમાણે, પછી રથ તેનો હે રાજા!
સ્થાપ્યો બે સેનાની વચ્ચે, જ્યાં અરિ જોધ હતા ઝાઝા. ૧૭
પ્રમુખ તેહમાં ભીષ્મ, દ્રોણ ને, નૃપ બીજાઓની સામે—
રાખી અર્જુનને હરિ ઉચર્યા, જો આ તેમ કર્યું આ મેં. ૧૮
જોયું પાર્થે તો ત્યાં દીઠા, સગા સ્નેહી ગુરુઓ નિજના;
દયા એથી ઉરમાં અતિ ઉપજી, જેથી ચિત્ત રહ્યું સ્થિર ના. ૧૯
તેથી તે ઉચર્યો હરિ પ્રત્યે, આ સ્વજનોને જોઈ અરે!
કંપે છે મુજ મન યુધ કરવા, ધીરજ ચિત્ત જરા ન ધરે. ૨૦
ગાત્ર શિથિલ મુજ થઈ જાય છે, વિચારતાં યુધ વાત અરે!
જણાય છે ખોટું કરવાનું, આ કરથી હે નાથ! ખરે. ૨૧
તેથી ગાંડીવ સરે છ કરથી, ત્વચા બધેથી બળે છ બહુ;
વિપરીત ચિન્હ દીસે છે, લાભ સગા હણવામાં હું ન લહુ. ૨૨

માટે જય કે રાજ્ય તથા સુખ, નથી જોઈતું કહું તમને;
સ્વજન હણીને પ્રાપ્ત કરેલું, ત શું સુખ દેશે અમને? ૨૩
અરે! જેમને માટે ઇચ્છવું, તે છે અહીં આવ્યા મરવા,
તો હું તેવું કરીશ કદી નવ, ભુંડો ભાગ લઈ ફરવા. ૨૪
માટે તેઓ હણશે મુજને, તોપણ કહું છું સત્ય સહી;
આવેલા સંબંધી સ્નેહીને, સંગ્રામે હું હણીશ નહીં. ૨૫
ત્રૈણુ લોકના રાજ્યસારૂ પણ, નથી ઈચ્છતો તેમ અરે!
તો કેવળ પૃથ્વી માટે કહો, મધુસૂદન! કયમ પાર્થ કરે? ૨૬
લોભે ચિત્ત હણાયેલા, ધૃતરાષ્ટ્રપુત્રકુળવધ કેરૂં—
નથી પેખતા પાપ. પરંતુ રે! ત પાપ તણા મેરૂ— ૨૭
અમે દેખિયે છીયેજ માટે, હઠિયે પાછા કેમ નહીં?
ધર્મ સનાતન નાશ થાય છે, કુળવધથી આ જગત મહીં. ૨૮
ધર્મ નાશ થાતાંજ અધર્મ, ધસે છે આખા કુળમાંહી;
તેથી દોષિત સ્ત્રીઓ થાય છે, ઉપજે કુળબોળું ત્યાંહી. ૨૯
માટે જાતિધર્મ તથા. કુળધર્મ લોપ કરવા સારૂ—
સગા, સ્નેહિ કે ગુરુને હું અહિં, હે માધવ! કદિ નહિ મારૂં. ૩૦
ભલે મારશે મુજને તેઓ, મૃત્યુ ગણીશ હું તે સારૂં;
પાપ વહોરવા હે પુરૂષોત્તમ! નાતીલાને નહિં મારૂં. ૩૧
એમ કહી શર ધનુષ ત્યાગીને, પારથ રથમાંહે બેઠો;
શોકભાર ઠાલવી પ્રભુ પાસે, ઉષ્ણ શ્વાસ મૂકયો હેઠો. ૩૨

---

૨૯ કુળબોળું—કુળને બોળનારા વર્ણસંકર પ્રજા.

(ગીતાધ્યાય ૨ જો.)

ઉચર્યા તત્ર શ્રીકૃષ્ણ, અરે! આ વિષમ સમે હે પાર્થ! તને-
કાયરપણું કાં પ્રાપ્ત થયું? જે સેવેલું નહિ આર્યજને. ૩૩
સ્વર્ગમાર્ગનું રોધનારૂં, અપકીર્તિ-ખાડ ધરનારૂં અરે!
તે છે ષંઢપણું હે અર્જુન! જે જનને નરકે જ ધરે. ૩૪
માટે મિથ્યા મોહ ત્યજી તું, થા ઉભો હે ધીર! હવે;
તુચ્છ હૃદય દુર્બળતા ત્યાગી, થા સત્વર હે વીર! સવે. ૩૫
પાર્થ કહે કે, હે મધુસૂદન! પૂજા કરવા યોગ્ય અરે!
ભીષ્મ દ્રોણપર શર આ કરથી, કોટિ ઉપાયે નહિજ સરે. ૩૬
મહાનુભાવ ગુરુઓ માર્યા વિણ, ભીખી ખાવું છે સારૂં;
મારી તેમને રુધિરભોગ, ભોગવવાને હું નહિ ધારૂં! ૩૭
માર્ગ અમારે માટે કેશવ! આ બેમાંથી જે સારો-
હોયે તે ભાખો હે ભગવન્! તત્ત્વ વાત કહીને તારો. ૩૮
હસી ઉચર્યા શ્રીકૃષ્ણ તદા, તું અશોચ્યને શોચે છ અહીં,
ને પંડિતની પેઠ વદે છે, શું તુજને કહું અત્ર સહી?! ૩૯
પ્રાજ્ઞો શોચ નથી કરતા કદિ, મુઆ જીવતાનો મનમાં;
શાશ્વત કોઇ નથી જગમાં ગણિ, તાપ નથી ધરતા તનમાં. ૪૦
હું નહતો ત્યમ તું નહતો, અથવા આ નૃપ નહુતા એવું,—
નથી જ અર્જુન! અને હવે, સૌ ન હોઇશું છે નહિ તેવું. ૪૧

૩૪ ષંઢપણું—નપુંસકત્વ, નામર્દપણું.

શરીરલીધે જેમ જીવને, બાલ્ય, યુવા, જરા આવે,
તેમજ દેહાંતર પણ તેનું, થાયે છે અવસર આવે. ૪૨
જીર્ણવસ્ત્રને ત્યાગીને જયમ, નવિન દેહવિષે ધરિયે,
જીવ દેહનો ક્રમ છે તેવો, તો કહે શોચ કશો કરિયે? ૪૩
શસ્ત્રો છેદે નહીં જીવને, અગ્નિ ન બાળી શકે જરિયે,
સડે ન જળથી, વાયુ ન શોષે, તેનો શોચ કશો કરિયે? ૪૪
શરીરને એ સર્વ થાય છે, જેછે જડ અપવિત્ર અરે!
તો તેનો અહિં કહે ધનંજય, શોચ જ્ઞાની જન કેમ કરે? ૪૫
આત્મા કેવળ અલેપ છે, નવ જરા મરણ એને આવે;
અશોચ્ય છે તે નિત્ય, આંચ નવ એને કોની પણ આવે. ૪૬
આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ સઘળા, શરીરને દિસે છ સહી;
મોહ, શોક ને જન્મ મરણ છે, તેને અર્જુન! જગતમહીં. ૪૭
તું કહેશે કે, અજર અમર છે આત્મા તો પછી દેહ નવા-
કવણ ધરે છે? તો કહું તે સુણ, સંશય તારે સઘ જવા. ૪૮
નિજને નવ જાણ્યા વિણ આત્મા, જીવરૂપ રહે છે જ્યારે,
નવા દેહની પ્રાપ્તિ અર્જુન! થાયે છે તેને ત્યારે. ૪૯
તે રૂપે પણ વિચાર તેનો કરતાં મરણ નથી તેનું;
જો હોયે તો ઉદ્ભવવું, ફરી હોય કેમ દેહે એનું? ૫૦
માટે આ વાત તણો અર્જુન, કરી વિચાર ધર્મજ તારો-
ધાર ક્ષત્રિનો સ્વર્ગપ્રાપ્તિનો, માની બોધ અરે મારો. ૫૧

ધર્મયુધ્ધ વિણ ક્ષત્રિયને, નથી અન્ય કર્મ શ્રેયસ્કારી;
માટે ધર્મ વિચાર તું તારો, માનીને શિક્ષા મારી. ૫૨
સ્વર્ગદ્વાર ઉઘડયા જેવું, એની મેળે આ યુધ્ધ તને-
પ્રાપ્ત થયું છે, અહો! એવું બડભાગી ક્ષત્રીને જ બને. ૫૩
માટે તું આ ધર્મયુધ્ધથી, અરે કદી પાછો ફરશે,
તો અરિઓ હરખાશે, ને મિત્રો સઘળા ફટ ફટ કરશે! ૫૪
નામ ધનંજય તારૂં રે અહિં, થશે પછી હસવા જેવું:
તુજપર બળતા કહેશે બળકરી, "ધનજયે કરિયું કેવું!" ૫૫
મરીશ યુધ્ધમાં જો કહિ તું, તો સ્વર્ગ તને નિશ્ચય મળશે;
જીતીશ તો પામીશ પ્રતિષ્ઠા, મળશે રાજ્ય દિવસ વળશે. ૫૬
માટે યુધ્ધતણો કરી નિશ્ચય, થા ઉભો હે વીર! હવે;
સુખદુઃખ, લાભાલાભ, જયાજય, સરખા ગણિ થા ધીર સવે. ૫૭
કહ્યું આ મેં ત્યમ કરતાં તુજને, લેશ પાપ કહિ નહિ લાગે;
સાંખ્યવિચારતણો આ સાર, કહ્યો મેં અર્જુન તુજ આગે. ૫૮
કર્મયોગ કહું છું અવ તુજને, તે તું સાંભળ ધ્યાન દઈ,
બુધ્ધિયુકત તે આચરતાં, નવ કર્મ બાધ કરશે જ કંઈ. ૫૯

૫૮ સાંખ્ય—સાંખ્ય શાસ્ત્ર. એ શાસ્ત્રદ્વારે ભગવાને અર્જુનને આત્માનું અપરોક્ષ (પ્રત્યક્ષ) જ્ઞાન કરી વિશેષ જાણવા બીજી રીતથી આત્મતત્ત્વ અપરોક્ષ થવા કર્મયોગ કહ્યો, તે ૫૯ મી કડીથી શરૂ થાય છે.

નિશ્ચયવાળી બુધ્ધિ એક છે, ઇચ્છા રહિત જ કર્મતણી;
સકામ કર્મતણી છે લૂલી, છે શાખા તેની જ ઘણી. ૬૦
સકામ મનવાળા માને છે, કર્મતણું ફળ સ્વર્ગ સહી;
જન્મ જ તે ફળનો દાતા છે, સમજે છે એવું જ અહીં. ૬૧
તેથી તેઓ ભોગેચ્છાથી, ક્રિયા વિવિધ કરવા કેરૂં-
બતલાવે છે જગત જનોને, કહી કર્મમહિમામેરૂ. ૬૨
ભોગેચ્છાવાળાનું મન પ્રભુ, સમાધિમાં સ્થિર નથી રહેતું;
લોભ તણી તાણ વિષે અર્જુન! જાયે છે સત્વર વહેતું. ૬૩
માટે ત્રણ ગુણ રહિત થઈ તું, આત્મવિચાર વિષે સ્થિત થા;
ધર્મ જાણી નિજ કર્મ જ કર, ફળની નવ રાખીશ લેશ તથા. ૬૪
વાવ-કુવા-આદિકથી અર્થ જે, સીધે છે તે સૌ આંહિ,
એક તલાવ થકીજ સરે છે, સંશય એમાં નથી કાંહી; ૬૫
તેમજ વેદ વિષે કહેલાં. કર્મો કરવાથી જેહ મળે,
બ્રહ્મનિષ્ઠ નિશ્ચય બુદ્ધિને, હે અર્જુન! સૌ તેહ મળે. ૬૬
છે અધિકાર જ કર્મ વિષે તુજ, તેના ફળમાં છેજ નહીં;
મા ફળ હેતુ થઈશ કદી, ત્યમ તેથી અસંગ ન રહીશ સહી. ૬૭
યોગ વિષે સ્થિત રહી મમતા તજી, કર કર્મો હે પાર્થ અહીં;
સિદ્ધિ અસિદ્ધિ સમ ગણવી તે, સમપણું યોગ ગણાય સહી. ૬૮
બુધ્ધિયોગથી કર્મ નેષ્ટ છે, તેથી તું યોગાશ્રયી થા;
કૃપણો છે ફળ હેતુ અર્જુન! માટે તું તેવો નવ થા. ૬૯

---

૬૯ બુદ્ધિયોગ—જ્ઞાનના સંધાન રૂપ નિષ્કામ. કર્મ—કામ્ય કર્મ જેમાં કામના (ઇચ્છા) રહી હોય એવાં ફળની તૃષ્ણાવાળાં કર્મ.

યોગ—ચિત્તની સમાનતા, સમપણું. ૬૮મી કવિતામાં એનો અર્થ ખુલ્લો છે.

(ગીતાધ્યાય ૩ જો.)

તવ અર્જુન ઉચર્યો હે માધવ ! કર્મથી જ્ઞાન ચઢે છે એમ;
આનો છો તો ઘોર કર્મમાં, યોજો છો મુજને આ'હું કેમ? ૭૦
કૃષ્ણ કહે કે પ્રથમ કહી મેં, બે નિષ્ઠા આ લોક તણી;
જ્ઞાને કરી સાંખ્યોની, કર્મે કરી યોગીની પ્રશસ્ત ઘણી. ૭૧
કર્મતણો આરંભ કર્યા વિણુ, પ્રાપ્ત ન થાયે જ્ઞાન સહી;
જ્ઞાન વગર કેવળ સંન્યાસથી, મોક્ષ મળે નવ ભ્રાત! અહીં. ૭૨
જ્ઞાની કે અજ્ઞાની કો પણ, કર્મ કર્યા વિણ ક્ષણ ન રહે;
સ્વાભાવિક રીતે સૌ અર્જુન ! કાર્યનિમગ્ન સદૈવ રહે. ૭૩
પણ મનથી ઇંદ્રિયો વશ કરી; લાલચ વિણ આ જગત વિષે;
કરે કર્મ કર્મેન્દ્રિયથી અહિં, તેજ શ્રેષ્ઠ અતિ સ્તુત્ય દિસે. ૭૪
કર્મ ન કરવું તે કરતાં તે, કરવું તે છે શ્રેષ્ઠ અહીં;
કર્મ કર્યા વિણ તુજ નિર્વાહ–પ્રવાહ અટકશે જાણ સહી. ૭૫
નિજ આત્મામાં સ્થિત થઈને, તું કર્મો સૌ અર્પી મુજને;
ઇચ્છા, મમતા, તાપ ત્યાગી કર, યુદ્ધ કહું છું હું તુજને; ૭૬
પરનાથી ઓછા ગુણવાળો, નિજનો ધર્મ કરે કલ્યાણ;
મરવું નિજ ધર્મે છે સારૂં, પણ પરધર્મે છે બહુ હાણ ૭૭

૭૨ કર્મ તણો–નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મો કરવાથી ચિત્તની શુદ્ધિ થાય છે. શુદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું તે પ્રથમ પાદ છે; એ વિના શુદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. જ્ઞાનથી મોક્ષ મળે છે.

બળ કરી નિજ ઇચ્છા નહિજ છતાં, જનને જેહ કરાવે પાપ;
છે તે પ્રેરક કોણ અરે! હે વૃષ્ણિકુળકેતુ નિષ્પાપ! ૭૮
રજોગુણથી ઉદ્ભવેછ તે, કામ ક્રોધ અર્જુન! તે જાણ;
એજ વૈરિ છે અરે ધાર ઉર, જેથી બહુ ઉપજે છે હાણ. ૭૯

(ગીતાધ્યય ૪ થો)

ફળ ઇચ્છા વિણ કર્મ કરે છે, જે આ જગમાંહે નિર્ધાર,
જ્ઞાન–અગ્નિથી કર્મ બળ્યાં છે, જેનાં તે પંડિત છે સાર. ૮૦
ત્યાગી કર્મફળસંગ, વિનાશ્રય, નિત્ય રહિ સંતોષી બેશ;
કરે કર્મ જોકે તોપણ તે કરતો નથી ધનંજય! લેશ. ૮૧
આશા–તૃષ્ણારહિત, સુનિસ્પૃહ, સ્વાધીન ઇંદ્રિય છે જેને;
શરીર તેનું કર્મ કરે પણ, પાપ નથી અડતું એને. ૮૨
અરે! પાપીઓમાંહિ પાર્થ તું, અધિક પાપી હોશેજ કહિ:
તોય જ્ઞાનના નાવ થકી તું, તરીશ પાપ તણો ઉદધિ. ૮૩
યોગથી કર્મ ત્યજયાં છે જેણે, સંશય છે જ્ઞાને છેદ્યા:
આત્મામાં સ્થિત છે ચિત્ત જેનું, છે દુર્ગુણ જેણે ભેદ્યા. ૮૪
તેને બાધ નથી કહિ કરતાં, કર્મો માન ન વાત વૃથા;
જ્ઞાનખડ્ગથી સંશય છેદી, યુધ માટે ઉભો ઝટ થા. ૮૫

(ગીતાધ્યાય ૫ મો.)

કર્મત્યાગ જ્ઞાનીને કહો છો, ને કરવાને કર્મ મને—
કહો છો, પણ બે વિરૂધ્ધ વાનાં એકે એક સમે ન બને. ૮૬
માટે એ બેમાંથી મારો શ્રેય થાય તે વાત કહો;
માર્ગ પાંશરો દાખી માધવ! સંશય મારો સદ્ય દહો. ૮૭
હે અર્જુન! સંન્યાસ તથા છે, કર્મયોગ શ્રેયસ્કારી,
પણ તેમાં સંન્યાસ થકી છે, કર્મયોગ ચઢતો ભારી. ૮૮
ઈચ્છા-દ્વેષ દ્વંદ્વથી અળગો, જે રહે છે હે પાર્થ! નકી,
તેજ નિત્ય સંન્યાસીજાણુ, જે સુખે છુટે છે બંધ થકી. ૮૯
સાંખ્ય યોગ બેને જૂદા મૂર્ખા કહે, પણ પંડિત ન કહે;
સુરીતિએ બેમાંથી એક, આચરતાં ફળ બેનું જ લહે. ૯૦
જ્ઞાનીને પદ જેહ મળે છે, યોગીને પણ તે જ મળે;
સાંખ્ય યોગ જે એકજ જાણે, જાણે છે તે ભૂમિ તળે. ૯૧
યોગ વિના સંન્યાસ પામવો, દુષ્કર છે આ ભૂમિ તળે;
યોગયુકત મુનિ છે જે અર્જુન! તેજ બ્રહ્મમાં તરત ભળે. ૯૨
ત્યાગી સંગ સૌ કર્મ બ્રહ્મને, અર્પે જે પૂરણ પ્રીતે,
અડે પાપ તેને નહિ અર્જુન! પદ્મપત્ર ને જળ રીતે. ૯૩
લોકતણું કર્તૃત્વ તેમ વળી, કર્મ, કર્મફળ યોગ અહીં,

૮૯ બંધ-જન્મ-મરણાદિ બંધન. ૯૩ સંગ-ફળાદિની ઇચ્છા.

પ્રભુ સૃજતો નથી પણ તે સઘળું, સ્વાભાવિક છે જાણ સહી. ૯૪
વળી પ્રભુ કોનું પાપ પુણ્ય, નથી લેતો માથે હે ભ્રાતા!
અજ્ઞાને આચ્છાદિત જ્ઞાને, માનવીઓ મોહિત થાતા. ૯૫
ઈંદ્રિય, મન, બુદ્ધિને રાખી વશ, મોક્ષપરાયણ રહે પોતે,
રાગ–ક્રોધ–ભયરહિત સદા મુનિ, મુક્ત જ છે અહિયાં તો તે. ૯૬
સર્વ લોકનો ઈશ, સુહૃદ તે, જાણીને મુજને નિર્ધાર,
ભોક્તા તપ ને યજ્ઞ તણો ગણી, પામે છે શાંતિ અવધાર. ૯૭

(ગીતાધ્યાય ૬ ઠો.)

કર્મતણા ફળને ઈચ્છયા વિણ, કાર્ય કરે છે જે નિર્વાણ,
તે સંન્યાસી ને યોગી છે, નિરગ્નિ ક્રિયારહિત નથી જાણ. ૯૮
જેને સંન્યાસ કહે છે અહિં, તેને યોગજ જાણ સહી;
કર્યો ત્યાગ સંકલ્પ નથી તે, યોગી કદિ કહેવાય નહીં. ૯૯
યોગેચ્છાવાળાને માટે, કર્મજ કારણ છે નિર્ધાર;
યોગારૂઢનું કર્મ નિવૃત્તિ, છે હે અર્જુન તું ઉર ધાર. ૧૦૦
વિષયોને કર્મ વિષે અર્જુન! જે આસક્ત ન થાય કદાય;
સંકલ્પો સૌ ત્યાગ કરે તે, યોગી યોગારૂઢ વદાય. ૧૦૧
ઉદ્ધરે આત્મને આત્મ, પણ ન બૂડાડે તેહ અહીં,
છે આત્માજ આત્મનો બંધુ, તેમ રિપુ છે તેજ સહી. ૧૦૨

---

૯૭ શાંતિ–મોક્ષ. ૯૮ નિરગ્નિ ક્રિયારહિત નથિ જાણ–અગ્નિ ન રાખે અને ક્રિયા ન કરે તેથી કંઇ સંન્યાસિ કહેવાય નહિ. ૧૦૦ યોગારૂઢ–યોગમાં ચઢી ચુકેલો.

જેણે આત્મા થકી આત્મને જીત્યો તો આત્મા એનો,—
આત્મતણો છે બંધુ, ન જીત્યો તો તે છે શત્રુ તેનો. ૧૦૩
સુહૃન્મિત્ર, અરિ ને મધ્યસ્થ, તથા દ્વેષીને બંધુ વિષે,
તેમ સાધુ પાપીમાં સમમતિ, યોગીમાં અતિ શ્રેષ્ઠ દિસે. ૧૦૪
ખાય ઘણું વા કરે કડાકા, બહુ ઉંઘે વા જાગે જેહ;
હે અર્જુન ! સાચું કહું તુજને, નથી યોગ અધિકારી એહ. ૧૦૫
નિયમે ખાવું, ઉંઘવું, જાગવું, વિહાર કર્મ જ છે જેને,
હે અર્જુન ! દુખહારિ યોગનો, અધિકારી ગણવો એને. ૧૦૬
નિજવત્ સર્વત્ર જુએ અર્જુન ! લેખે સુખ દુઃખ એક સમાન,
યોગી તે છે શ્રેષ્ઠ મુજ મતે, આ કહ્યું તે ધરજે તું ધ્યાન. ૧૦૭
હે મધુસૂદન સમાન આ, શુભ યોગ કહયો મુજને આપે;
સ્થિતિ સ્થિર તેની હું ન લહું, ચંચળતાથી સંશય વ્યાપે. ૧૦૮
છે મન ચંચળ, વેગવાળું, દ્દઢ, તો તેનો અટકાવ અરે !
દુષ્કર હું માનું છું માધવ ! વાયુ રોકવા રીત ખરે. ૧૦૯
છે મન ચંચળ દુર્નિગ્રહ પણ, અભ્યાસે વૈરાગ્ય થકી—
કરાય છે વશ, હે કુંતિ સુત ! મહાબાહો તું માન નકી. ૧૧૦
તપ કરનારા ને જ્ઞાની ત્યમ, કર્મતણા કરનાર મહીં;
અધિક યોગી છે, માટે અર્જુન ! આ યોગી તું સદ્ય સહી. ૧૧૧

૧૦૪ સુહૃન્મિત્ર—સ્વભાવથીજ સ્નેહી તથા મિત્ર(સુહૃદ-સ્વભાવથીજ સ્નેહી મિત્ર—પોતાનો પ્રેમી જન.)

સર્વ યોગીઓ માંહી યોગી જે, નિજ આત્મા મુજમાં રાખે;
ભજે મને શ્રદ્ધાથી શ્રેષ્ઠ, તે છે, જે સુખ પૂરણુ ચાખે. ૧૧૨

વલણ

ચાખે અમૃત જ્ઞાનનું, ટળી જાય ભવ રોગ;
અજ્ઞાને ગણપત કહે, વાધે છે ભવરોગ રે. ૧૧૩

અધ્યાય ૨ જો.

भक्तियोगनो सार

(ગીતાધ્યાય ૭ મો.)

ચાલતી દેશી.

મુજમાં મન આસક્ત પાર્થ! મુજ આશ્રયી કરતો યોગસુ એમ,
નિઃસંશય જાણે સમગ્ર મુજ, તેમ કહું તું સુણુ ધરી પ્રેમ. ૧
જ્ઞાન તને વિજ્ઞાન સાથ એ, કહું છું હું હે ભ્રાત! અશેષ,
જે જાણી આહું અન્ય જાણવા, ફરી નહીં રહેશે અવશેષ. ૨
મનુષ્ય હજારોમાંહી કોઈ અહિં, યત્ન કરે સિદ્ધિ સારૂ;
સિદ્ધોમાં પણુ કોકજ જાણે, તત્ત્વે રૂપ ખરૂં મારૂં. ૩

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ, નભ, મન, બુદ્ધિ, તેમજ અહંકાર,
એમ ભિન્ન છે હે અર્જુન! એ પ્રકૃતિ મારી અષ્ટ પ્રકાર. ૪
પણ તે ઉતરતી છે તેથી, એથી ચઢતી છે મુજ જેહ,
જીવરૂપ છે તે જગધરણ, ધારણ કર ઉરમાં તું તેહ. ૫
એ બે છે ઉત્પત્તિ સ્થાન, સ્થાવર જંગમ જીવોનું જાણ,
છું હું કારણરૂપ જગતનો, કર્તા સંહર્ત્તા નિર્વાણ. ૬
મુજથી પર બીજો નથી અર્જુન! હેતુ કો જગનો નિર્ધાર;
મારૂં પરોવેલું છે આ સૌ, સૂત્રે જ્યમ મણિઓનો હાર. ૭
રસ છું જળમાં, સૂર્ય ચંદ્રમાં પ્રભા, પાર્થ! હું છું તું ધાર;
પ્રણવ વેદમાં, શબ્દ નભવિષે, નરમાં ઉદ્યમ છું નિર્ધાર. ૮
બીજ સર્વનું છું હું સનાતન, બુદ્ધિમાનની બુદ્ધિ સુજાણ!
તેજસ્વીનું તેજ હુંજ છું, બળિયાનું બળ છુંજ પ્રમાણ. ૯
સાત્વિક, રાજસ, તામસ ભાવો, ઉપજ્યા છે મુજથીજ અહીં,
નથી હું તેમાં પણ તે ત્રિપુટી, મારામાં છે પાર્થ! રહી. ૧૦
એ ત્રણથી મોહિત જગત્ આ, એથી પર અવ્યય મુજને—
નથી જાણતું અરે! ધનંજય, શું અહિં કહું ઝાઝું તુજને? ૧૧

૬ એ બે—એ બે પ્રકૃતિ. ઉપર આઠ પ્રકારની કહી તે જડ તથ આ કવિતામાં જીવરૂપ કહી તે ચૈતન્ય, એ રીતે જડ ચૈતન્ય બે પ્રકૃતિઓ
૮ પ્રણવ—ૐકાર.

એ ત્રણુથી થયલી મુજ માયા, અલૌકિક, દુસ્તર છે વીર !
ભજે મને જે તેજ તરે છે, તેને, જે હોયે બહુ ધીર. ૧૨
પુણ્યસ્વી ચાર પ્રકાર તણા; મને ભજે છે ભ્રાત અહીં;
રોગી, જિજ્ઞાસુ, અર્થી ને જ્ઞાની, સાચું કહું છું સહી. ૧૩
તેમાં પણ મુજ એક ભકત ને, નિત્ય યુકત જ્ઞાનીજ વધે,
હું અતિ પ્રિય છું જ્ઞાનીને ત્યમ, તે મુજ પ્રિય છે જગત બધે. ૧૪
જે જે દેવોને શ્રધ્ધાથી, જે જે ભકત ભજે નિર્ધાર,
દ્દઢ શ્રધ્ધા તેની તેપર હું, તરત કરૂં છું જગ મોઝાર. ૧૫
તે શ્રદ્ધાએ યુકત જેહ, આરાધે છે અહિંયાં જેને,
ઇચ્છિત તેથી મુજ નિર્મિત, હે પાર્થ ! મળે છે અહિ તેને. ૧૬
પણ તે અલ્પબુધ્ધિનું તે ફળ, અવધિવાળું છે અવધાર;
ભજી દેવ દેવોનેજ મળે, મળે મને મુજને ભજનાર. ૧૭
અબુધ્ધિઓ અવ્યકત હું છતાં, વ્યકત મને માને છે અત્ર,
અતિ ઉત્તમ અવ્યય મુજને નથી તેહ જાણતા છું સર્વત્ર. ૧૮
જરા મરણથી મૂકાવા જે, મુજ આશ્રય કરી કર્મ કરે,
બ્રહ્મ અને અધ્યાત્મ તેમ તે, કર્મ અખિલ જાણેજ ખરે; ૧૯
જે જ્ઞાની અધિભૂત તથા, અધિદૈવ અને અધિયજ્ઞ મને—
જાણે છે, તે અંતે પણ, જાણે છે, મુજને યુકત મને. ૨૦

૨૦ યુકત મને—મારામા આસક્ત મનથી.

(ગીતાધ્યાય ૮ મો.)

ઝૂલણા છંદ.

બ્રહ્મ, અધ્યાત્મ ને કર્મ, અધિભૂત, અધિદેવ, અધિયજ્ઞ કોને કહીએ?
તે કહી અત્ર કેશવ! મને કરી કૃપા, સંશયો સર્વ મારા દહીયે;
નિયમમાં ચિત્ત રાખેલ પુરૂષો પ્રભો? અંતકાળે તમોને સુરીતે
કેમ જાણેછ તે કહો કૃપાસાગરા! વિશ્વ વ્યાપક વિભો! પૂર્ણ પ્રીતે ૨૧

ચાલતી દેશી.

અક્ષર પરમ બ્રહ્મ છે અર્જુન! ને સ્વભાવ અધ્યાત્મ વદાય,
જે ભાવે જીવો જન્મે તે, વિસર્ગ કર્મ અહીં કહેવાય. ૨૨
નાશ ભાવ અધિભૂત જાણ, અધિદૈવ તેજ અનુગ્રહ કરનાર,
હું અધિયજ્ઞ હું દેહમાંહિ, ફળદાતા શુભ ધર્મે ધરનાર. ૨૩
અંતકાળમાં મને સ્મરીને, શરીર ત્યાગીને જે જાય,
તે પામે મુજ ભાવ અને, મુક્તિ તેની નિઃસંશય થાય. ૨૪
દેહ ત્યાગતાં જે જે ભાવનું, સ્મરણ થાય છે અહીં જેને,
તે ગુણયુક્ત થઈ સદૈવ તે, પામે છે અર્જુન! તેને. ૨૫
માટે મારૂં સ્મરણ કરી તું, કર યુધ હે અર્જુન! આ વાર;
મુજમાં મન બુદ્ધિ અર્પ્યે તું, પામીશ પાર્થ! મને નિર્ધાર. ૨૬
યોગાભ્યાસે યુક્ત અને નહિ, બીજે કંઇ જાનાર મને—

૨૨ વિસર્ગ—યજ્ઞયાગ દિ.

કરતાં ચિંતન પરમ પુરૂષને, પામે જન કહું પાર્થ! તને. ૨૭
શાસ્તા, સિદ્ધ અનાદિ, સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ તથા સર્વજ્ઞ સહી,
ધાતા સર્વ તણો, અચિંત્ય, રવિવર્ણ તમથી પર, પાર નહીં. ૨૮
પ્રયાણકાળે સ્થિર ચિત્તે, ભક્તિયુક્ત ભક્ત સુયોગ બળે,
રાખી પ્રાણ ભ્રૂમધ્ય પરમ તે, દિવ્ય પુરૂષને સદ્ય મળે. ૨૯
અક્ષર બ્રહ્મ કહે છે જેને વેદ જાણનારા નિર્ધાર;
યોગી વીતરાગી જ જે વિષે, કરી શકે છે અહીં સંચાર. ૩૦
જેનો અભિલાષી શુભ પાળે, બ્રહ્મચર્ય ગુરુ પાસ રહી,
તેને કેમ પમાય તે કહું, ટુંકામાં તુજ પાસ અહીં. ૩૧
સર્વ ઇંદ્રિયોદ્વાર રાખી વશ, મનને રૂંધી હૃદય વિષે,
રાખી પ્રાણને બે ભ્રકુટિ વચ, જોતાં અન્ય ન કોઈ દીસે. ૩૨
એકાક્ષર ૐકાર બ્રહ્મને, ઉચ્ચારે ત્યમ જેહ સ્મરે,
તે ત્યજી દેહ પરમ કાંતિને, પામે છે, જે સાચો ઉધરે. ૩૩
અનન્ય મન જે સતત સ્મરે છે, મુજને હે અર્જુન અવધાર,
નિત્યયુક્ત એવા યોગીને, છું હું સદા સુલભ નિર્ધાર. ૩૪

---

૨૮ શાસ્તા-નિયંતા, સર્વને નિયમમાં રાખનાર. ધાતા-પેદા કરનાર, પોષનાર. તમથી પર-અંધારાથી દૂર. (અહિં અજ્ઞાનરૂપી અંધારાથી દૂર સમજવું.)

૩૪ અનન્ય મન—બીજે કંઇ મન નહિ એવો પુરૂષ.

પામી મને એવા મહાત્મા, ફરી જન્મ અનિત્ય અને દુઃખયુક્ત,
નથી પામતા કાંકે તે, થયલા હોય છે કેવળયુક્ત. ૩૫
બ્રહ્મલોક પર્યંત લોકને, પુનર્જન્મ છે જાણ સદાય;
હે અર્જુન! મુજને પામેલો, પુનર્જન્મ પામે ન કદાય. ૩૬

હરિગીત છંદ.

વેદો તપો, યજ્ઞો તથા દાનો વિષે ફળ જે અહીં,
શાસ્ત્રો વિષે કહ્યું છે સુ તેને, જાણીને યોગી સહી,
તે સર્વને ઉલ્લંઘીને પદ આદિ પ્રત્યે જાય છે;
જે પરમ ધામ સુબ્રહ્મનું તે, જે ઘણું વખણાય છે. ૩૭

ચાલતી દેશી.

શુદ્ધ તને અતિગુહ્ય જ્ઞાન આ, કહું વિજ્ઞાન સહિત હે ભ્રાત!
જે જાણી તું મુકત થશે ઝટ, અશુભ થકી, માની મુજ વાત. ૩૮
કાંકે તે છે સૌ વિદ્યા સૌ, ગુહ્ય વિષે ઉત્તમ અવદાત;
છે પ્રત્યક્ષ સુધર્મયુકત, અક્ષય સુખ દેનારૂં સાક્ષાત. ૩૯
પણ હે પરંતપ! અરે ધર્મ એ, ન માનતાં બીજે જ મથે,
મને ન પામી તેહ ભમે છે, મૃત્યુયુકત સંસાર પથે. ૪૦
હું અવ્યકતથી સર્વ જગત્ આ, વ્યાપી રહ્યું છે અહીં નિર્વાણ;
મુજમાં સ્થિત છે સર્વ ભૂત, નથી હું તેમાં અર્જુન! તું જાણ ૪૧

૩૯ અવદાત—નિર્મળ.
૪૧ અવ્યક્ત—મૂર્તિમાન નહિ એવો અસ્પષ્ટ.

જો ઐશ્વર્ય તું મુજ યોગતણું, નથી કો પણ મુજમાં હે ભ્રાત!
તો પણ હું સૌનો ભર્ત્તા ધર્ત્તા, છું સર્વ રીતે સાક્ષાત. ૪૨

(ગીતાધ્યાય ૯મો.)

મુજ પ્રકૃતિના આશ્રયથી હું, કર્માધીન જીવોને અત્ર,
પૂર્વ કર્મ લીધે સરજું છું, વારંવાર સદા સર્વત્ર. ૪૩
પણ આસક્તિ રહિત તેમાં, હું ઉદાસીનને હે ભ્રાતા!
કર્મો તે બંધન નથી કરતાં, છું હું સર્વ તણો ત્રાતા. ૪૪
મુજ અધ્યક્ષપણાથી પ્રકૃતિ સચરાચર સરજે છે જાણ;
તેથી હે કૌંતેય ફરી ફરી, જગત નીપજે છે નિર્વાણ. ૪૫
પરમ ભાવ હું સર્વેશ્વરનો, ન જાણનારા મૂઢ મને,—
મનુષ્ય દેહવાળો દેખીને, નિંદે છે, શું કહું તુજને? ૪૬
વ્યર્થ આશીને વ્યર્થ કર્મિ ત્યમ, વ્યર્થ જ્ઞાની અસ્થિર મન એહ,
રાક્ષસી, આસુરી તથા મોહિની, પ્રકૃતિના આશ્રિત છે તેહ. ૪૭
પણ મહાત્મા દૈવી પ્રકૃતિનો, ધરી આશ્રય અહીં એક મને,
જાણીને અવિનાશી અર્જુન! સદા ભજે છે એક મને. ૪૮
કરે છે કીર્તન મારૂં નિત્ય કો, પાળે છે વ્રત કો અવધાર;
કોઇક નમે છે ભક્તિવડે, નિત્યુકત ઉપાસે છે નિર્ધાર. ૪૯
એકત્વે, પ્રથકત્વે બહુધા, વિશ્વરૂપ જાણી મુજને,
જ્ઞાનયજ્ઞથી યજેછ બીજા, ટુંકામાં કહું છું તુજને. ૫૦

પત્ર, પુષ્પ, ફળ, જળ જે મુજને, ભક્તિયુકત પ્રીતે અર્પે,
તે હું ગ્રહણ કરૂં છું અર્જુન, તેથી મન મારૂં તર્પે. ૫૧
મુજ આશ્રયથી શૂદ્ર, વૈશ્ય, સ્ત્રી, તેમજ અંત્યજ પણ નિર્ધાર,
પામે છે હે પાર્થ ? પરમગતિ, એમાં ફેર નથી જ લગાર. ૫૨

હરિગીત છંદ.

માટે તું મારૂં માન થઇ, મુજ ભકત થા ને યજ મને,
કર નમસ્કાર સુકોડથી, હે પાર્થ ! હું કહું છું તને,
કરી એમ મુજમાં જોડી મન, મુજમાં પરાયણ તું થશે,
તો પામશે મુજને જ ને, ભવ બંધ તુજ તૂટી જશે. ૫૩

(ગીતાધ્યાય ૧૦ મો.)

ચાલતી દેશી.

હે મહાબાહો ! ફરી સુણ મારૂં, પરમ વચન અતિ સુખ કરનાર;
જે હું તું મુજ પ્રિયને કહું છું, હેત ઈચ્છાથી અહીં આ વાર ૫૪
નથી જાણતા દેવો મુનીઓ, પ્રભવ મુજ તણો પાર્થ ! લગાર;
કારણ હું છું તે સર્વનો, સર્વે પ્રકાર સદા નિર્ધાર. ૫૫
અજ અનાદિ જે જાણે મુજને, સર્વેશ્વર હે પાર્થ ! નકી,
મનુષ્યમાં તે મોહ રહિત થઈ, છૂટે સર્વે પાપ થકી. ૫૬
અસંમોહ ત્યમ બુદ્ધિ, જ્ઞાન, શમ, દમ ને સત્ય, ક્ષમા, સુખ દુઃખ;
જન્મ મરણ, ભય અભય, અહિંસા, સમતા તથા નહીં મન ભૂખ. ૫૭

તેમ વળી તપ. દાન, યશ અયશ, વિવિધ ભાવ એ સૈ હે ભ્રાત!
મુજથી પ્રાણીમાં પ્રકટે છે, તું મનમાં ધરજે એ વાત. ૫૮
મહર્ષિ સાત તથા પૂર્વેના, ચાર અને મનુઓ સર્વે
મુજ મન સંકલ્પથી થયા છે, જેની પ્રજા છે આ સર્વે. ૫૯
એ મારી સુવિભૂતિ યોગને, તત્ત્વથી જે જાણે આંહી,
તે જોડાયે અચલ યોગમાં, નથી એમાં સંશય કયાંહી. ૬૦
હે તું હું છું સર્વ પ્રભવનો, હુંથી પ્રવર્તે છે જગ સર્વ.
જાણી એમ ભજે છે મુજને, ભાવ સહિત જ્ઞાની નિર્ગર્વ. ૬૧
રાખી પ્રાણ મન મુજમાં બુધ જન, આપી પરસ્પરને શુભ બોધ,
મુજ કીર્તન કરી તૃપ્ત થાય છે, કોપર નથી કરતા કદી ક્રોધ ૬૨.
સતત યુકત પ્રીતિપૂર્વક, એવા ભજનારાને નિર્ધાર,
બુદ્ધિયોગ આપું છું જેથી, મળે છ તે મુજને અવધાર. ૬૩
પાર્થ કહે કે, હે પરબ્રહ્મ! વિભૂતિ આપની દિવ્ય અશેષ,
લોક વિષે વ્યાપેલી કહો અહીં, મુજને વિસ્તારી વિશ્વેશ! ૬૪
ઓળખું કેમ હું યોગી! તમને, સદા કરી ચિંતન ધરી ધ્યાન,
કયા કયા ભાવોમાં છો હરિ, ચિંત્ય તમે મુજને? ભગવાન! ૬૫

૫૯ મહર્ષિ સાત-ભૃગુ, મરીચ, અત્રિ, પુલસ્ત્ય, પુલહ, ક્રતુ અને વસિષ્ઠ એ સાત. પૂર્વેના ચાર-એ પહેલાંના ચાર સનક, સનંદન, સનાતન, અને સનત્કુમાર. ૬૧ પ્રભવ—જન્મ.

૬૫ ચિંત્ય— ચિંતન કરવા યોગ્ય.

કહો મને ફરી વિસ્તારી તે, આપ યોગ વિભૂતિ પરમેશ ?
સુણતાં વચનામૃત હરિ આપનું, તૃપ્તિ મને થતી નથી લેશ. ૬૬
મુજ વિભુતિ વિસ્તાર તણો નથી પાર તેથી અહિંયાં કુરૂશ્રેષ્ઠ !
મુખ્ય કહું છું દિવ્ય સારમાં, જે છે સર્વ વિષે અતિ શ્રેષ્ઠ ૬૭
સર્વ ભૂતમાં ગુડાકેશ ! હું આત્મા રહેલ છું તું માન;
તેમજ છું સૌ ભૂતોનો હું, આદિ, મધ્ય તથા અવસાન. ૬૮
આદિત્યોમાં વિષ્ણુ, જ્યોતિમાં, અંશુમાન રવિ છું નિર્ધાર,
મરુતોમાં છું મરીચિ હું, છું નક્ષત્રોમાં શશિ સુખકાર. ૬૯
વેદોમાં છું સામ, દેવમાં, વાસવ છું, અર્જુન તું જાણ;
સર્વ ઇંદ્રિયોમાં મન છું હું, ભૂતોમાં ચેતન નિર્વાણ. ૭૦
રુદ્રોમાં શંકર ત્યમ યક્ષો રાક્ષસમાં છું હું જ કુબેર;
વસુઓમાં પાવક, પર્વતમાં મેરુ છું એમાં નથી ફેર. ૭૧
મહર્ષિ, દેવર્ષિ, સિદ્ધોમાં ભૃગુ, નારદ ને કપિલ છું હુંજ;
યજ્ઞોમાં જપ, વિદ્યામાં અધ્યાત્મ જ છું, પાંડવમાં તું જ. ૭૨
યાદવમાં છુ વાસુદેવ હું તેજસ્વીમાં તેજ પ્રમાણ,
વિસ્તારી મુજ વિભૂતિ કહું શું ? થોડામાં ઝાઝું તું જાણ. ૭૩
હે અર્જુન ! એ બહુ જાણ્યાનું કશું પ્રયોજન છે આ વાર,
માત્ર એક મુજ અંશ વડે હું વ્યાપી રહ્યો છું જગ મોઝાર. ૭૪

---

૬૮ ગુડાકેશ—અર્જુન. ૭૦ ભૂતોમાં—પ્રાણી માત્રમાં.
૭૨ પાડવોમા તુંજ—પાંડવોમાં તુજ હું છુ.

(ગીતાધ્યાય ૧૧મો.)

હે માધવ ! મુજ અનુગ્રહ માટે પરમગુહ્ય અધ્યાત્મનું જ્ઞાન-
ભાખ્યું તેથી મોહ મટયો મમ, અને ટળ્યું અંતર અજ્ઞાન. ૭૫
ભૂતોનો ભવનાશ તથા અવિનાશિ! આપનું મહાત્મય સ્રૂ આજ,-
વિસ્તારથી સાંભળ્યું મેં આપથી, હે રાજીવ લોચન સુખસાજ! ૭૬
હે પરમેશ્વર! સ્વરૂપ આપનું જેમ કહો છો છે પ્રભુ તેમ,
તોપણ નિજ ઐશ્વર્યરૂપ જોવા ઈચ્છું છું હું ધરી પ્રેમ. ૭૭
માટે જોવું મને શકય છે, એમ માનતા હો નિર્ધાર;
તો યોગેશ્વર! તે બતલાવો આપ રૂપ અવ્યય આ વાર. ૭૮
જો હે પાર્થ! રૂપ મારાં નાનાવિધ દિવ્ય હજારો અત્ર,
જે છે વિવિધ વર્ણ આકૃતિનાં, સમાયું છે જેમાં સર્વત્ર. ૭૯
જો એમાં આદિત્યો, વસુઓ, રુદ્રો, અશ્વિની સુત, મરુતો,
તથા અન્ય આશ્ચર્ય અદીઠાં, દેખ કદી ઈચ્છા કરૂં તો. ૮૦
આ મુજ દેહે આંહીં ચરાચર સકળ જગત્ જો આ વારે,
ત્યમ બીજું પણ જો બહુ અર્જુન? હોયે જે ઈચ્છા તારે. ૮૧
પણ તું આ નિજ ચક્ષુવડે મુજને જોવા નથી શકય સહી;
દિવ્ય ચક્ષુ આપું છું તેથી જો મુજ ઈશ્વરી યોગ અહીં. ૮૨

૭૮ અવ્યય-અવિનાશી. નાશ ન થાય એવું. ૮૦ અશ્વિની સુત-
બે અશ્વિની કુમારો. ઇચ્છા કરૂં તો-જો તું ઇચ્છા રાખતો હોય તો.

હે રાજન! એમ કહીને પછી યોગેશ્વર હરિએ એવે,
દેખાડયું નિજ દિવ્યરૂપ અર્જુનને આ રીતે તેવે. ૮૩
અનેક મુખ નેત્રોવાળું, અતિ અદ્દભુત દેખાવોવાળું,
અનેક દિવ્યાભરણવાળું, બહુ દિવ્ય ઉંચાં આયુધવાળું. ૮૪
દિવ્ય પુષ્પ ને વસ્ત્ર ધરેલું, દિવ્ય ગંધ લેપનવાળું,
અનંત સર્વાશ્ચર્યરૂપ જ્યોતિમય સર્વ દિશ મુખવાળું. ૮૫
જો આકાશે રવિ સહસ્રની થાય કાંતિ સદ્ય જ ધારૂં,
તો તે મહાત્માની કાંતિને થાય કંઈક મળતી વારૂં. ૮૬
તે દેવોના દેવ કૃષ્ણના શરીરમાં જગ સૌ આખું
પાર્થે જોયું વિવિધ વસેલું, હે કુરુસત્તમ? શું ભાખું? ૮૭
તે પછી વિસ્મયયુક્ત, હર્ષ રોમાંચ ધનંજય શિરનામી,
કર સંપુટ કરી ઉચર્યો પ્રભુની પાસ કંઈક ચેતન પામી. ૮૮

હરિગીત છંદ.

હે દેવ! દેવો આપ દેહે સર્વ દેખું છું અહીં,
ત્યમ પ્રાણી ચાર પ્રકારના સઘળા હું જોઉં છું સહી;
પદ્માસનસ્થ સુઅજ તથા ઋષિઓ અને સર્પો પ્રભો!
જે દિવ્ય છે તે સર્વ હું દેખું છું તમ દેહે વિભો! ૮૯
કર, ઉદર, મુખ ને નેત્ર છે જ અનેક આપ તણાં હરી!
હું જોઉં છું તમરૂપ એવું અનંત, ધીરજ બહુ ધરી;

પણ આદિ, મધ્ય તથા વળી નવ અંત તેનો હું લહું,
દેખું છું તમને વિશ્વરૂપ વિભો, ઘણું હું શું કહું?! ૯૦
હું મુકુટ, ચક્ર, ગદા ધરેલા તેજ રાશિ આપને,
અતિ દીપ્તિકર સઘળે જ એવા પરમ પ્રૌઢ પ્રતાપને-
દેખું છું, દેખી શકાય નવ એવા અહો શુભ જ્ઞેયને,
દીપતા સઘળે અપ્રમેય અનલ રવિદ્યુતિ ધ્યેયને. ૯૧
કરી આમ સ્તુતિ બહુ પેર અર્જુન ઉચ્ચર્યો ધીરજ ધરી,
મુખ આપનાં પ્રલયાગ્નિ સરખાં જોઉં છું હું હે હરી!
જેમાં તમારા અનેક દાઢોને વિષે કૌરવતણું,
ત્યમ આપણું પણ સૈન્ય ચૂરણ થાય છે હું શું ભણું?! ૯૨
જે રીત નદીયોનાં જળો વેગથી સાગરમાં ભળે,
તે રીત બળતાં આપ મુખમાં વીર બહુ આવી બળે,—
તુટી પડે છ પતંગ રીતે નાશ નિજ થાવા સહી,
દવરૂપ મુખ માંહે પડી બચનાર કો પણ છે નહીં! ૯૩
છો કોણ ઉગ્ર સ્વરૂપ? આપ કહો મને તમને નમું,
આઓ પ્રસન્ન કરો અનુગ્રહ, જેથી નાથ! નહીં ભમું;
ઇચ્છું છું તમને જાણવા ઇચ્છા સુપૂરણ તે કરો,
જાણી શકું ન પ્રવૃત્તિ આપની, ધ્યાનમાં વિનીત ધરો. ૯૪

૯૧ જ્ઞેયને—જાણવા યોગ્યને, ધ્યેયને—ધ્યાન કરવા યોગ્યને.

હું લોક સૌનો ક્ષય જ કર્તા કાળ છું તું જાણજે,
સૌ નાશ માટ પ્રવૃત્ત અત્ર થયો છું ઉરમાં આણજે;
માટે ઉઠી યશ લે અને અરિજીતિ હે અર્જુન હવે,
સમૃદ્ધિવાળા રાજ્યને ભોગવ તું ભ્રાત થઇ સવે. ૯૫
પૂર્વેથી મેં મારી મુકયા છે સર્વને માટે જ તું,
થા માત્ર અત્ર નિમિત્ત તુજ અજ્ઞાન સર્વ કરી જતું;
મારૂં કર્યું સૌ થાય છે જોયું અહીં તેં આ સમે,
તો થઇ નિમિત્ત સુલાભ લેતાં, અરે કયમ તું કમ કમે? ૯૬
મેં ભીષ્મ, દ્રોણ અને જયદ્રથ, કર્ણ આદિક વીરને—
મારી મૂકયા છે, માટ હે ભ્રાતા! ધરી તું ધીરને,
મનની વ્યથા મૂકી પડી ને જીત તેઓને અહીં,
કર યુદ્ધ જીતીશ તું રણે અરિવર્ગને સાચે સહી. ૯૭
હે ભૂપ! પછી પાર્થે સ્તવ્યાથી કૃષ્ણ પૂર્વ રૂપે થયા,
ભય ભાંગવા નિજ ભકતનો દામોદરે કીધી દયા;
પછી ઉચ્ચર્યાં તે પાર્થ તેં જોયું સ્વરૂપ જે મુજ તણું,
દુર્લભ ઘણું તે દેખવા દેવોય ઇચ્છે છે ઘણું. ૯૮
તેં જોયું જે મમરૂપ તે વેદે તપે દાને કરી,
ત્યમ પૂજવાથી પણ જણાવું શકય નથી કહું છું ફરી;
પણ દેખવું તે સુલભ છે સુઅનન્ય ભકિતથી અહીં,
જોવા તથા વળી જાણવા છું તત્ત્વથી શકય જ સહી. ૯૯

મુજ માટ કર્મો જે કરે મમ રૂપ પરમ જ જેહ છે,
મુજ ભકત, વર્જીત સંગ, દોષ અડયા વિનાનો દેહ છે;
એવો સહુ પ્રાણી વિષે નિર્વૈર હોયે જે અહીં,
પામી શકે છે તે મને, મેં વાત આ સાચી કહી. ૧૦૦

(ગીતાધ્યાય ૧૨ મો.)

ચાલતી દેશી.

હે પ્રભુ! એમ ઉપાસે તમને સતત યુકત જે ભકત અહીં,
ને અક્ષર અવ્યકત ઉપાસે, એ બેમાં કો શ્રેષ્ઠ સહી? ૧૦૧
મુજમાં મન રાખી જે મુજને નિત્ય યુકત શ્રદ્ધાંથી સ્મરે,
તે યોગી છે શ્રેષ્ઠ મુજ મને, જે મુજને લવ નવ વિસરે. ૧૦૨
અવ્યકત બ્રહ્માસકત યોગિને કલેશ અધિક અર્જુન અહીં થાય;
દેહધારિયે દુઃખે કરીને અવ્યકતને હે પાર્થ! પમાય. ૧૦૩
સર્વ કર્મ અર્પીને મુજને મુજમાંજ પરાયણ રહીં સાર,—
ઉપાસેછ ધ્યાન ધરી મુજને અનન્ય યોગે અહીં નિર્ધાર. ૧૦૪
મૃત્યુયુકત સંસાર સમુદ્રથી કરૂં છું તેમનો હું ઉદ્ધાર;
કાંકે તે મુજમાં રતનો હું સહાયી સર્વ રીતે છું સાર. ૧૦૫
માટે મન તું રાખ મુજ વિષે ને બુદ્ધિ મારામાં રાખ;
કરી આમ તરી સર્વ ઉપાધિ, મળી મને ઉત્તમ સુખ ચાખ. ૧૦૬

સ્થિર મન મારા વિષે રાખવા અશકત તું કદી હોય અહીં,
તો તું શુભ અભ્યાસ યોગથી મુજ મળવા કર યત્ન સહી. ૧૦૭
કરવા એમ અશકત હોય તો મુજ પ્રીત્યર્થ સુકર્મ કરી.
મોક્ષ માર્ગમાં પગ ધર અર્જુન ! આ ભવસાગર પાર કરી. ૧૦૮
એ પણ કરવાનું ન બને તો આશ્રય મારો એક ધરી,
સર્વ કર્મફળ છાંડ પાર્થ તું, સાવધાન મન આપ કરી. ૧૦૯
છે અભ્યાસથી જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ ત્યમ, જ્ઞાનથી ધ્યાન વધે છે ભ્રાત !
ત્યાગ કર્મફળ તેથી વધે છે, છે શાંતિ જેમાં સાક્ષાત. ૧૧૦
મેં જે આ ધર્માંમૃત ભાખ્યું, તેને શ્રદ્ધાથી અહીં જેહ—
સેવે છે મુજમાં મન રાખી, અતિ પ્રિય ભકત મને છે તેહ. ૧૧૧

વલણ.

તેહ તરી ભવ ઉદધિને, જાયે નિઃસંદેહ;
ભકિત યોગ ધ્યાને ધરે, જીવ રાખીને જેહ રે. ૧૧૨

અધ્યાય ૩ જો.

જ્ઞાનયોગનો સાર

(ગીતાધ્યાય ૧૩ મો.)

રૂચિરા છંદની દેશી.

હે કેશવ! હું પ્રકૃતિ પુરૂષ ત્યમ ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રજ્ઞ તથા, ૧
જ્ઞાન જ્ઞેય જાણવા ચહું છું, માટે કહો તે હોય યથા.
આ શરીર કૌંતેય! ક્ષેત્ર કહેવાયે છે તું જાણ સહી;
એને જે જાણે તેને ક્ષેત્રજ્ઞ કહે વિદ્વાન અહીં. ૨
સર્વ ક્ષેત્રમાં હે ભારત! ક્ષેત્રજ્ઞ હું જ છું જાણ અહીં;
ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રજ્ઞ જ્ઞાન તે મુજ મતથી છે જ્ઞાન સહી. ૩

હરિગીત છંદ.

તે ક્ષેત્ર જેવા રૂપનું, જેવા સ્વભાવતણું દીસે,
જેવા વિકારોવાળું છે, તેનો પ્રભવ છે જે વિષે;
તે એમ જેવી રીતનું છે, તે તથા ક્ષેત્રજ્ઞ જે,-
છે જે સ્વરૂપે ને પ્રભાવે સુણ સમાસે સુજ્ઞ તે. ૪

૧ જ્ઞેય—જાણવાનું. ૪ પ્રભવ—ઉત્પત્તિ. ૪ સમાસે—ટુંકામાં.

ચાલતી દેશી.

ઋષિઓએ વેદોમાં તેનું વિવિધ રીત કીધું છે ગાન;
બ્રહ્મસૂત્રમાં સમજાવ્યું છે હેતુ સહિત અર્જુન! તે જ્ઞાન. ૫
મહાભૂત, અંહકાર, બુદ્ધિ ને માયા, દશેંદ્રિયો વળી જાણુ,
તથા એક મન, પંચ વિષય એ રીત તત્વ ચોવીશ પ્રમાણુ. ૬
તેમજ ઇચ્છા, દ્વેષ, દુઃખ, સુખ, ધૈર્ય, શરીર તથા ચૈતન્ય,
વિકાર એ સૌ સહિત ક્ષેત્ર મેં કહ્યું સમાસે ગણીશ ન અન્ય. ૭
નિર્માનિત્વ, અદંભ, અહિંસા, ક્ષમા અને આર્જવ અવધાર,
ગુરુસેવા, સુ પવિત્રપણું ને સ્થૈર્ય, આત્મનિગ્રહ સુખકાર. ૮
તેમ ઇંદ્રિયોના અર્થ વિષે વિરાગ ને ઉર નહિ અહંકાર,
જન્મ મૃત્યુ ને જરા વ્યાધિમાં દુઃખ દોષ જોવાં નિર્ધાર. ૯
પુત્રદાર ગૃહઆદિ વિષે આસકિત નહિ ત્યમ હોવું અસંગ,
ઇષ્ટ અનિષ્ટ ગમે તે હો પણ રંચ ન બદલાયે ઉર રંગ. ૧૦
મારે જ વિષે અનન્ય યોગે દૃઢ ભકિત કરવી આ રીત,
સેવન કરી એકાંત સ્થાનનું ત્યાગી લોક સમાજની પ્રીત ૧૧

---

૫ બ્રહ્મસૂત્ર—વેદાંતસૂત્ર. ૬ મહાભૂત—પાંચ મહાભૂત. (પૃથ્વી, જળ, વાયુ, તેજ તથા આકાશ.) દશેંદ્રિયો—આંખ, કાન, નાક, જીભ તથા ત્વચા એ પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિય; તથા હાથ, પગ, ગુદા, ઉપસ્થ તથા વાણી એ પાંચ કર્મેંદ્રિય. પંચ વિષય—શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ તથા ગંધ.
૮ આર્જવ—સરલતા. સ્થૈર્ય—સ્થિરતા.

વળી અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં નિષ્ઠા, દર્શન તત્વોનું, મતિમાન !
એ સૌને જ્ઞાન કહ્યું છે, છે એથી ઉલટું તે અજ્ઞાન ૧૨
હવે કહું છું જ્ઞેય, જાણી જે મોક્ષ પમાય જ છે નિર્ધાર,
પરમ અનાદિ બ્રહ્મજ છે તે સદસદ્‌થી ભિન્નજ અવધાર. ૧૩
હસ્ત, પાદ, શિર, મુખ છે તેનાં સઘળે હે અર્જુન ! તું જાણ;
તેમ કાન છે સઘળે તેના, વ્યાપક છે સઘળે નિર્વાણ. ૧૪
છે તે સર્વેંદ્રિય ગુણ દ્યુતિકર, સર્વેંદ્રિય વર્જિત અવધાર,
અસંગ, સર્વાધાર અને નિર્ગુણ, ગુણ ભોકતા છે નિર્ધાર. ૧૫
સર્વ ચરાચર ભૂત વિષે તે બહાર ભીતર છે ભરપૂર,
સૂક્ષ્મપણાથી જણાય ન જે, છે પાસે તેમજ તે અતિ દૂર. ૧૬
અભિન્ન ભૂતો વિષે છે છતાં ભિન્ન રીત તે છે રહેનાર,
પોષક છે સૌ ભૂતોને ત્યમ ઉત્પત્તિ લયનો કરનાર. ૧૭
જ્યોતિમાંહિ તે જ્યોતિ તથા તમથી પર પાર્થ ! સદા કહેવાય,
જ્ઞાન, જ્ઞેય ને જ્ઞાન ગમ્ય ત્યમ સૌ હૃદયે સ્થિત છે જ સદાય ૧૮
કહ્યાં એમ મેં સંક્ષેપેથી ક્ષેત્ર, જ્ઞાન ને જ્ઞેય સહી,
તે જાણી મુજ ભકત થાય મુજ ભાવ યોગ્ય, હે પાર્થ ! અહીં. ૧૯
અર્જુન ! પ્રકૃતિ પુરૂષ બેઉએ અનાદિ છે આ જગમાંહી,

૧૨ અધ્યાત્મજ્ઞાન—આત્મજ્ઞાન. ૧૮ તમથી—અંધારાથી, અહિં અજ્ઞાનરૂપ અંધારૂં જાણવું.

વિકાર ગુણ પ્રકૃતિથી થાય છે, જાણ ભલા ભ્રાતા! આંહી. ૨૦
કાર્ય તથા કારણ કર્તૃત્વે હેતુ પ્રકૃતિ નિર્ધાર,
સુખ દુઃખ ભોકતૃત્વે કારણ છે પુરૂષ એમ અર્જુન તું ધાર. ૨૧
પ્રકૃતિમાં રહી પુરૂષ ભોગવે પ્રકૃતિથી થયલા ગુણ અત્ર;
ગુણસંગમ કારણ છે જન્મ શુભાશુભનું અર્જુન! સર્વત્ર. ૨૨
ઉપદ્રષ્ટા, અનુમંતા, ભર્ત્તા, ભોક્તા દેવ મહેશ્વર જેહ,
પરમાત્મા તે એજ કહ્યો છે, દેહે પરમ પુરૂષ છે તેહ. ૨૩
જાણે જે એ રીત ગુણોસહ, પુરૂષ પ્રકૃતિને નિર્ધાર.
વર્ત્તે તે સર્વથા તોય પણ, જન્મે ફરી નહીં કો વાર. ૨૪
જ્ઞાન ચક્ષુથી ક્ષેત્ર તથા ક્ષેત્રજ્ઞ ભેદ જાણે અહીં જેહ,
જુએ તેમ પ્રકૃતિથી મોક્ષ જે, પરમપદે પહોંચે છે તેહ. ૨૫

(ગીતાધ્યાય ૧૪ મો.)

વળી કહું ફરીથી પરમજ્ઞાન હું જ્ઞાનોમાં ઉત્તમ આ વાર,
જે જાણી મુનિઓ સૌ અહીંથી પરમસિદ્ધિ પામ્યા છે સાર. ૨૬
આશ્રય કરીને જ્ઞાન તણો મુજરૂપ બની જ્ઞાની નિર્ધાર,
સૃષ્ટિ સમયે નવ પ્રભવે. ત્યમ પ્રલયે દુઃખ પામે ન લગાર. ૨૭
મહદ્ બ્રહ્મ મુજ યોનિ વિષે હું ગર્ભ ધરૂં છું અહીં અવધાર,
તેથી અર્જુન! ભૂતસૃષ્ટિ સૌ પ્રભવેછે જગમાં, નિર્ધાર. ૨૮
સર્વ યોનિમાં સ્થાવર જંગમ ઉપજેછે જે જે આકાર,

૨૩ ઉપદ્રષ્ટા—જોનાર, સાક્ષી. અનુમંતા—અપ્રવૃત્ત છતાં પ્રવૃત્ત પેઠે દેખાનાર, અનુમોદ કરનાર. ૨૮ મહદ્ બ્રહ્મ—પ્રકૃતિ, માયા.

પ્રકૃતિ તેની છે માતા, હું પિતા બીજપ્રદ છું નિર્ધાર. ૨૯
અરે! સત્વ, રજ, તમ એ ત્રણ ગુણ પ્રકૃતિથી પ્રભવેછે ધાર,
તે અવ્યય દેહિને દેહમાં બાંધેછે જગમાં નિર્ધાર. ૩૦
સત્વ તે વિષે નિર્મળતાથી શાંત પ્રકાશક છે સુખકાર,
જે સુખ તેમજ જ્ઞાન સંગમાં જોડેછે જનને નિર્ધાર. ૩૧
તૃષ્ણા સંગતણો ઉદ્દભવતા રાગાત્મક છે રજ દુઃખકાર,
કર્મ સંગમાં તે જોડેછે દેહીને અહીંયાં અવધાર. ૩૨
સર્વ જીવને મોહજનક છે તમ અજ્ઞાન થકીજ થનાર,
જે પ્રમાદ, આળસ, નિદ્રામાં નાંખે છે અહીંયાં અવધાર. ૩૩
જેથી દેહ થયો છે એવા એ ત્રણ જેહ ઉલ્લંઘી જાય,
જન્મ મરણ ને જરા દુઃખથી છૂટી અમર સદા તે થાય. ૩૪
ત્રિગુણાતીત તણાં લક્ષણ આ ચાર કહો કેવાં પ્રભુ! હોય?
શી રીતે અતિક્રમણ કરે છે ત્રણનું? તે ભાખો વિભુ સોય. ૩૫
પ્રકાશ, પ્રવૃત્તિ, મોહઉદ્દભવે દ્વેષ કરે તેનો ન લગાર,
નાશ તેહનો થતાં ન ઇચ્છે; હે પાંડવ! એને કો વાર. ૩૬
ઉદાસીનની પેઠ રહી તે ગુણો વડે ન ચળે.જ કદાચ,
વર્તે છે ગુણ નિજ કાર્યો ગણી રહે છે અચળજ આપ સદાય. ૩૭

---

૩૦ દેહી–દેહવાળો જીવ.

૩૬ પ્રકાશ—સત્વગુણનુ કાર્ય. પ્રવૃત્તિ—રજો ગુણનું કાર્ય. મોહ—તમો ગુણનું કાર્ય.

સમાન સુખ દુઃખ સ્વસ્થ, ગણે જે માટી પરણ સુવર્ણ સમાન,
પ્રિય અપ્રિય લેખે સમ ધીર સુ, સ્તુતિ નિંદા સમ છે
નિજ ધ્યાન. ૩૮
માન તથા અપમાન તુલ્ય છે, તુલ્ય મિત્ર અરિ પણ જેને,
સર્વારંભ પરિત્યાગી કહેવાય ગુણાતીત જ તેને. ૩૯
જે એકાગ્ર સુભક્તિયોગથી સેવે છે મુજને જ સદાય,
તે ત્રણગુણ ઉલ્લંઘી બ્રહ્મપદ યોગ્ય થાય એવું કલ્પાય. ૪૦

(ગીતાધ્યાય ૧૫ મો.)

હું છું બ્રહ્મ અમર અવ્યય શાશ્વત સુખની મૂર્તિ મતિમાન !
ધર્મ તણું પણ સ્વરૂપ હું છું, હુંથી પર બીજો નથીમાન. ૪૧
જેને રવિ, શશિ, અગ્નિ અર્જુન ! પ્રકાશ કદીયે પણ ન કરે,
તે છે મારૂં પરમ ધામ, જ્યાં જઈ યોગી પાછા ન ફરે. ૪૨
જીવરૂપ થયહો એવો મુજ અંશ સનાતન, પ્રકૃતિ વિષે,
વસી રહેલાં મન ઇન્દ્રિયને ખેંચે છે આ લોક વિષે. ૪૩
ત્યાગી એક શરીર જીવ બીજા પ્રત્યે જાયે જ્યારે;
વાયુ ગંધ લઈ જાય તેમ, ઇંદ્રિયો લઇ જાયે ત્યારે. ૪૪
કર્ણ, આંખ, ચામડી, જીભ ને નાક તથા છઠું મન જેહ,
કરી આશ્રય એ સર્વ તણો અહિં વિષયોને સેવે છે તેહ. ૪૫

જતાં તથા રહેતાં, ભોગવતાં, તે ગુણયુક્ત જ છે તેને,-
વિમૂઢ જોઈ નથી શકતા, પણ જુએછ જ્ઞાની જન એને. ૪૬
યત્નવાન યોગી એને દેખે છે નિજ માંહે સદા,
યત્ન કરે તોપણ નવ દેખે મૂઢ મંદમતિ તેહ કદા. ૪૭
જે આદિત્યનું તેજ જગત્ સૌ પ્રકાશવાન કરે છે ભ્રાત!
તેમ ચંદ્ર અગ્નિનું તેજ તે છે મુજ તેજ સદા અવદાત. ૪૮
પૃથ્વીમાંહિ પ્રવેશી હું મુજ બળથી ભૂત સકળ નિર્ધાર-
ધારૂં છું, ત્યમ પોષું છું સૌ ઓષધિ શશિ રસપ્રદ થઇ સાર. ૪૯
પ્રાણિ દેહમાં વૈશ્વાનર હું થઈ રહી પ્રાણ અપાન સહિત,-
પચવું છું ચાર પ્રકાર તણાં અન્ન, પાર્થ ! કરવા સૌ હિત. ૫૦

હરિગીત છંદ.

હું છું રહ્યો સૌ હૃદયમાં, મારાથી જ્ઞાનસ્મૃતિ ટળે,
વેદોવડે છું જાણવા જેવો હું જો તું સાંભળે-(તો);
ત્યમ વેદનો કરનાર ગુરુ હું જ્ઞાન દાતા છું સહી,
વેદાર્થનો પણ જાણનારો જાણજે મુજને અહીં. ૫૧

---

૪૬ તે ગુણયુક્તને-ગુણોથી વીંટાયલા જીવને. ૫૦ વૈશ્વાનર-જઠરાગ્નિ. પ્રાણ-પ્રાણવાયુ, અપાન-અપાનવાયુ. ચાર પ્રકારનાં અન્ન-ભક્ષ્ય, ભોજ્ય, લેહ્ય અને ચોશ્ય એ ચાર પ્રકારનાં.

ચાલતી દેશી.

આ લોકે ક્ષર અક્ષર એવા એ બે પુરૂષો છે તું જાણ;
ક્ષર છે ભૂત સમસ્ત અને અક્ષર છે કૂટસ્થ જ નિર્વાણ. પર.
છે એનાથી ઉત્તમ પુરૂષ સુ પરમાત્મા કહેવાયે તેહ,
જે ત્રણ લોક તણો પાલક છે, છે અવ્યય ઈશ્વર શુભ એહ. પ૩
ક્ષરને મેં ઉલ્લંઘ્યો છે, અક્ષરથી પણ ઉત્તમ છું આમ,
તેથી લોક વિષે વેદે છે પ્રસિધ્ધ પુરૂષોત્તમ મમ નામ. પ૪
ઘણું ગુહ્ય આ શાસ્ત્ર અનઘ મેં કહ્યું તુજને અહિંયાં સપ્રીત,
જે જાણ્યે જન બુધ્ધિમાન ત્યમ કૃતકૃત્ય જ થાયે શુભ રીત. પપ

(ગીતાધ્યાય ૧૬ મો.)

અભય, સત્વ સંશુધ્ધિ તથા સ્થિતિ જ્ઞાન યોગમાં હોય સુરીત,
યજ્ઞ, દાન, દમ અને સરળતા, તપ, સ્વાધ્યાય વિષે નિજ પ્રીત. પ૬
ત્યાગ, અહિંસા, સત્ય, શાંતિ, અક્રોધ, અચાડી, અલોભ અને,
દયા પ્રાણિમાં ને કોમળતા, લજ્જા, સ્થિરતા હોય મને. પ૭
ક્ષમા, તેજ, ધૃતિ, શૌચ, અદ્રોહ, અમાનિત્વાદિક ગુણ અવધાર;
પ્રાપ્ત થાય છે દૈવી સંપદ અવતરનારાને નિર્ધાર. પ૮
દંભ, દર્પ, અભિમાન, ક્રોધ ને કઠોરતા અજ્ઞાન અહીં
પ્રાપ્ત થાય છે આસુરીસંપદ ઉદભવનારાને જ સહી. પ૯
દૈવી સંપદ મોક્ષદાયી છે, આસુરી છે બંધન કરનાર;
દૈવી સંપત્ તું જન્મ્યો છે, માટે શોચીશ મા આ વાર. ૬૦

પર કૂટસ્થ—એક સરખો રહેનાર આત્મા. પ૬ સ્વાધ્યાય—વેદાધ્યાયન. બ્રહ્મયજ્ઞ.

આ લોકે બે સૃષ્ટિ દૈવ આસુર જીવોની છે નિર્ધાર;
દૈવી વિસ્તારી કહી તુજને, આસુરીગુણ મુજથી આ વાર. ૬૧
આસુરીજન પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ જાણે નહિ હે પાર્થ ! લગાર,
શૌચ, સત્ય, આચાર તે વિષે ભાસે નહિ અર્જુન ! તલભાર ૬૨
કહે છે તેઓ જગત્ અનીશ્વર અવ્યવસ્થિત જૂઠું છે અત્ર;
જોડાં જોડાયે નીપજ્યું છે, કામ હેતુવાળું સર્વત્ર. ૬૩
એવીદૃષ્ટિના અવશચિત્ત, નિજઘાતી અલ્પ બુદ્ધિ નિર્ધાર,
ઘોરકર્મ કરવા જન્મે છે, જગક્ષય કારણ તું ઉર ધાર. ૬૪
મમતા, આશા, તૃષ્ણા, મોટમ પારાવારદીસે તેની;
કામ, ક્રોધ, મદ, દંભ, મોહમાં અંધ સ્થિતિ ભાસે એની. ૬૫
છળે જગ્ન કરે છે જેઓ શાસ્ત્ર રીતપર પગ મૂકી,
શઠતા પૂર્ણ દીસે છે અંતર, જાયે મુજ ચિંતન ચૂકી. ૬૬
મુજ દ્વેષી એવા પાપીને આસુરી યોનિ વિપુલ સદાય.
નાંખું છું હું હે કુંતીસુત! જેથી મુક્ત કદા નવ થાય. ૬૭
ત્રિવિધ નરકનાં દ્વાર દીસે છે આત્માના નાશ જ કરનાર,
કામ, ક્રોધને લોભ અરે! તે છે, તું તજ તેને નિર્ધાર. ૬૮
એ ત્રણ તિમિર દ્વારથી છૂટી આત્મ શ્રેયમાં યત્ન કરે,
પામે તે શુભ પરમ ગતિને, જે ફરી કદી પાછો ન ફરે. ૬૯

૬૨ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ—ધર્મ વિષે પ્રવૃત્તિ તથા અધર્મ વિષે નિવૃત્તિ.

ત્યાગી શાસ્ત્રવિધિ નિજ ઈચ્છાથી કરે કર્મ મનની સૂઝે,
તે પામે નહિ સિદ્ધિ તથા સુખ તેમ પરમ ગતિ પણ ઝૂઝે. ૭૦
માટે કાર્ય અકાર્ય વિષે છે શાસ્ત્ર પ્રમાણ સુ તે જાણી,–
શાસ્ત્ર વિધાને કહ્યું કર્મ કર, તુજ ઘટતું ગાંડિવપાણી! ૭૧

(ગીતાધ્યાય ૧૭ મો.)

છોડી શાસ્ત્રવિધિ શ્રદ્ધાળુ જે યજન કરે છે અહીં તેની,-
સત્વ તથા રજ તમ માંહે કહો નિષ્ઠા કયી કહેવી એની? ૭૨
સ્વાભાવિક હોયે છે શ્રદ્ધા ત્રિધા મનુષ્યોની માંહી,
સાત્વિકી, રાજસી, તથા તામસી, તે સુણ ધ્યાન દઈ આંહી. ૭૩
હોયે છે સત્વાનુરૂપ હે ભારત! શ્રદ્ધા સર્વ તણી,
જે, જે શ્રદ્ધાયુક્ત હોય તે, તે શ્રદ્ધાનો માન, ગુણી! ૭૪
દેવોને સાત્વિકો યજે છે, રાજસ રાક્ષસ યક્ષ સહી,
ભૂત પ્રેત આદિકને તામસ યજે છે, હે કૌંતેય! અહીં. ૭૫
આહાર પણ ત્રણ પ્રકારનો પ્રિય સર્વ તણો હોયે છે માન,
તેમ યજ્ઞ, તપ, દાન તેમનાં તણો ભેદ આ સુણ ગુણવાન! ૭૬
આયુ, સત્વ બળ, સુખ, આરોગ્ય તથા પ્રીતી વર્ધન, રસવાન,
સ્નિગ્ધ, હૃદ્ય, સ્થિર આહાર સાત્વિકને પ્રિય હોયે છે મતિમાન! ૭૭
કડવો, ખાટો, ખારો, તીખો, રૂક્ષ, ઉષ્ણ અતિ દા' કરનાર,–

૭૦ ઝુઝે-બહુ હાથ પગ વીંઝવાથી, બહુ પ્રયત્નથી. ૭૭ સ્નિગ્ધ—સ્નેહયુક્ત. ચીકાશવાળો. હૃદ્ય—હૃદયને પ્રિય લાગે એવો સ્થિર—દેહમાં ઘણા કાળ સુધી રસરૂપ અંશે કરી રહેનાર.

આહાર રાજસને છે ગમતો, દુઃખ, શોક રુજને દેનાર ૭૮
પહોરવારનું, ગતરસ, વાસી, ગંધાતું, ઉચ્છિષ્ટ અમેધ્ય,
ભોજન તામસને પ્રિય છે તે, નબળું, નેષ્ટ, સદૈવ નિષેધ્ય. ૭૯
ફળ આશા વિણ યજ્ઞ જ મારે કરવો છે એવું ધારી,—
કરેછ વિધિપૂર્વક એકાગ્રે, તે સાત્વિક લેજે ધારી. ૮૦
ફળ ઉદ્દેશી દંભ માટ જે યજ્ઞ કરે છે ડોળ ધરી,
ભરત શ્રેષ્ઠ! તે યજ્ઞ જાણજે, છે રાજસ નથી ફેર જરી. ૮૧
વિધિવિહીન, વિણઅન્નદાન, દક્ષિણારહિત, મંત્રહીન જેહ;-
શ્રધ્ધારહિત યજ્ઞ હે અર્જુન: તામસ કહેવાયે અહીં તેહ. ૮૨
પૂજન દેવ દ્વિજ ગુરુ પ્રાજ્ઞનું, શૌચ અને આર્જવ શુભ રીત,
બ્રહ્મચર્ય વળી તેમ અહિંસા, શારીર તપ કહેવાય ખચીત. ૮૩
અનુદ્વેગકર, સત્યપ્રિય, હિતકારિ વેણ વદવું ભલીભાત,
અને વેદ અભ્યાસ તેહ તપ વાણીનું ગણવું, હે ભ્રાત! ૮૪
નિર્મળ મન, શુભ સૌમ્યપણું ને મૌન, આત્મવશપણું નિર્ધાર

---

૭૮ રૂક્ષ—લૂખો, કરકરો, ગળામાં ખુચે એવો. દા' કરનાર—શરીરમા દાહ કરે એવો. રુજ—રોગ. ૭૯ અમેધ્ય-અપવિત્ર, યજ્ઞમાં કામ ન લાગે એવા અથવા નહિ ભક્ષણ કરવા યોગ્ય. નિષેધ્ય-નિષેધ કરવા જેવું.

નેમ ભાવસંશુદ્ધિ એ જ છે માનસ તપ અર્જુન! અવધાર. ૮૫
દેવું એમ ગણી દેશકાળ ને પાત્ર જોઈ હે પાર્થ! અહીં,
અનુપકારિને દેવું દાન તે સાત્વિક દાન વદાય સહી. ૮૬
પ્રત્યુપકારાર્થે વા ફળ ફરી મળે એમ જાણી જે દાન,
દેવું મનમાં ક્લેશ કરી તે રાજસ છે, અર્જુન! તું જાણ. ૮૭
અદેશકાળે, અપાત્રને જે દાન અવજ્ઞા કરી અપાય,
હે અર્જુન! તે દાન જ નિશ્ચય તામસ દાન સદા કહેવાય. ૮૮
તેથી અશ્રદ્ધાથી હોમેલું દીધેલું, કીધેલું કર્મ,
ત્યમ તપ તેવું છે જ અસદ્ અહીં તહીં, હે પાર્થ સમજ આ મર્મ. ૮૯

(ગીતાધ્યાય ૧૮ મો.)

હે મહાબાહો! સંન્યાસ તથા ત્યાગ તણાં હું હે હૃષીકેશ,
પ્રથક્ તત્વ જાણવા ચહું છું, કેશિનિષૂદન હે વિશ્વેશ! ૯૦
પાર્થ! કામ્ય કર્મના ન્યાસને કવિઓ જાણે છે સંન્યાસ;
વિચક્ષણો અહીં ત્યાગ કરે છે, સર્વ કર્મ ફળ કેરો ન્યાસ. ૯૧
દોષયુક્ત છે કર્મ તેથી તે ત્યાજ્ય કહે છે સાંખ્ય સુજાણ,
યજ્ઞદાન તપ કર્મ ત્યાજ્ય નથી, મીમાંસકો કહે છે જાણ. ૯૨
ભરત શ્રેષ્ઠ! તે ત્યાગ વિષે મુજ નિશ્ચય સુણ કહું છું આવાર;

૮૫ સૌમ્યપણું-પારકું હિત ઇચ્છવાપણું, નરમાશ, કોમળતા. ૯૧ કામ્ય કર્મ-કામનાવાળાં કર્મ, ફળની ઇચ્છાવાળાં કર્મ. ન્યાસને-ત્યાગને. કવિઓ-પ્રવીણ પુરુષો. વિચક્ષણો—ડાહ્યા, વિદ્વાન. ૯૨ ત્યાજ્ય—તજવા યોગ્ય સાંખ્ય સુજાણ—સાંખ્ય શાસ્ત્ર જાણનારા. મીમાંસકો—મીમાંસા શાસ્ત્ર જાણનારા.

ત્રણ પ્રકારનો ત્યાગ કહ્યો છે તત્વ દર્શિયોએ નિર્ધાર. ૯૩
યજ્ઞદાન તપ કર્મ ન તજવાં, પણ તે આચરવાં શુભ રીત;
યજ્ઞદાન તપ બુદ્ધિમાનને કરેછ પાવન પાર્થ ખચીત. ૯૪
પણ તે કર્મો સંગ તથા ફળ આશ ત્યાગી કરવાં એવો;
નિશ્ચય મત છે ઉત્તમ મારો, તું ઉરમાં ધરજે તેવો. ૯૫
નિયતકર્મનો ત્યાગ યોગ્ય નથી, હે કુંતીસુત જાણ સદાય;
મોહે તેનો ત્યાગ થાય તે તામસ ત્યાગ અહીં કહેવાય. ૯૬
કાય કલેશ ભયથી દુઃખ જાણી નિત્ય કર્મનો ત્યાગ કરાય,
તે છે રાજસ ત્યાગ, ત્યાગ ફળ તેથી નાજ કદાય લભાય. ૯૭
નિયત કર્મ કરવું જ એમ ગણી કર્મસંગ ફળ ત્યાગી કરાય,
હે અર્જુન! તે ત્યાગ મહીમાં સાત્વિક ત્યાગ સદૈવ મનાય. ૯૮
દુખદ કર્મને નવ દ્વેષે ત્યમ સુખદ વિષે આસક્ત ન થાય,
બુધ્ધિમાન, ગત સંશય સાત્વિક ત્યાગી તે છે અત્ર સદાય. ૯૯
દેહ ધારીયે સર્વ કર્મનો ત્યાગ કરી ન શકાય કદાય,
માટે કર્મ ફળ ત્યાગે તે ત્યાગી મુખ્ય અહીં કહેવાય, ૧૦૦
ત્રિવિધ કર્મ ફળ ઈષ્ટ અનિષ્ટ અને મિશ્રિત જે કંઈ કહેવાય;
અત્યાગીને થાય મરણ પછી, ત્યાગીને નવ થાય કદાય. ૧૦૧

૯૫ સંગ—કર્તાપણાનું અભિમાન. ૯૮ નિયત—નિત્ય કર્મ, પોતે કરવાનાં આવશ્યક કર્મ.

જેને હું પદ નથી હૈયામાં, જેની બુદ્ધિ નહીં લેવાય;
હણી આ લોકોને નથી હણતો, નથી બંધાતો તેય કહાય. ૧૦૨
બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય શૂદ્રનાં સ્વાભાવિક ગુણથી અહીં જેહ,
વિભક્ત કર્મો છે હે **અર્જુન**! સાંભળ હું સંભળાવું તેહ. ૧૦૩
શમ, દમ, તપ ને શૌચ, ક્ષમા ત્યમ આર્જવ, જ્ઞાન વિજ્ઞાન તથા.
આસ્તિકતા એ નવ સ્વાભાવિક બ્રહ્મકર્મ તું જાણ યથા. ૧૦૪
શૌર્ય, તેજ, ધૃતિ, દાક્ષિણ્ય તથા યુદ્ધેથી હઠવું ન કદા,
ઉદારતા, સુપ્રભુત્વ સહજે એ ક્ષાત્ર કર્મ છે જાણ સદા. ૧૦૫
કૃષિ, ગોરક્ષા, ને વાણિજ્ય જ સહજ કર્મ છે વૈશ્યતણું;
ત્રિવર્ણ સેવા સહજ કર્મ સુ શૂદ્રતણું શું અધિક ભણું? ૧૦૬
નિજ નિજ કર્મે અભિરત નર પામે સંસિદ્ધિ સદા હે ભ્રાત,
સ્વકર્મરત પામે જ સિદ્ધિ જયમ તે સુણ હે ભારત ભલીભાત. ૧૦૭
છે જેથી સૌ ભૂત પ્રવૃત્તિ, જેથી વ્યાપ્ત છે આ જગ સર્વ,
સ્વકર્મથી તેને સેવીને પામે સિદ્ધિ નરો નિર્ગર્વ. ૧૦૮
વિગુણ છતાં છે સ્વધર્મ શ્રેયસ પરધર્માચરણથી નિષ્પાપ!
સ્વભાવ નિયતકર્મ કર્તાને અડતું નથી જરાપણ પાપ. ૧૦૯

૧૦૨ વિભક્ત—વહેંચેલાં. ૧૦૪ બ્રહ્મકર્મ—બ્રાહ્મણનાં કર્મ. યથા—એ પ્રમાણે. ૧૦૫ ધૃતિ—ધીરજ, હિંમત. દાક્ષિણ્ય—કુશળતા, ઉત્સાહ, ક્ષાત્રકર્મ—ક્ષત્રિયનાં કર્મ. ૧૦૬ વાણિજ્ય—વેપાર. સહજ—સ્વાભાવિક. ૧૦૭ અભિરત—તત્પર. ૧૦૯ વિગુણ—ઓછા ગુણવાળો. નિયત—નિયમયુક્ત.

સહજ કર્મ તજવું ન કદાપિ, સદોષ હોય તથાપિ વીર !
ધુમ્રે અગ્નિ વીંટયા જેવાં છે સર્વ કર્મ દોષેથી, ધીર ! ૧૧૦
અસકત બુધ્ધિ તથા જિતાત્મા, ઈચ્છા રહિત સદા નર સાર,
સંન્યાસે પામેજ પરમ નૈષ્કર્મ્ય સિધ્ધિ અર્જુન ! અવધાર. ૧૧૧
માને છે અહંકાર થકી તું, હું નહિ અત્ર લડું આ વાર,
પણ એ નિશ્ચય છે મિથ્યા, તુજ પ્રકૃતિ નિયોજશે નિર્ધાર ૧૧૨
સ્વાભાવિક તુજકર્મ થકી તું નિબધ્ધ છે અર્જુન નિર્ધાર,
મોહેથી ઇચ્છેછ ન કરવા, પણ તું અવશ કરીશ અવધાર. ૧૧૩
સર્વ પ્રાણિને હૃદય રહ્યા છે ઈશ્વર તે સૌને નિર્ધાર.
માયાયંત્રે સૂત્રધારની રીત ભમાવે છે તું ધાર. ૧૧૪
માટે તું સૌ કર્મ ત્યાગીને આશ્રય એકજ કર મારો;
શોચ ન કર, હું સર્વ પાપથી મોક્ષ કરીશ અર્જુન તારો. ૧૧૫
ધર્મરૂપ સંવાદ આપણો આ ભણશે જે ધરી અતિ પ્રેમ,
જ્ઞાનયજ્ઞથી ઇષ્ટ થાઉં હું તેને મતિ મારી છે એમ. ૧૧૬
શ્રધ્ધાવાન, અસૂયાદિ રહિત સુણશે જે આ શુભ સંવાદ,
મુક્ત થઈ તે પુણ્યસ્વી શુભ લોક વિષે વસશે અવિવાદ. ૧૧૭
હે અર્જુન! એકાગ્ર.ચિત્તથી સાંભળ્યું શું તેં ગીતા જ્ઞાન?
મોહ ટળ્યો શું ધનંજય તારો? કહે હવે મુજને મતિમાન. ૧૧૮
હે અચ્યુત! મુજ મોહ મટયો, સ્મૃતિ આપ પ્રસાદે આવી સહી;

ગતસંદેહ ઉભો છું, કરીશ હું આપ કહ્યા રીતે જ અહીં. ૧૧૯
હે નૃપ! મહાત્મા વાસુદેવ ને પાર્થ તણો મેં આ રીતે,-
સંવાદ સુણ્યો અતિ અદ્દ્ભૂત રોમાંચ થાય તેવો પ્રીતે. ૧૨૦
યોગ કહેતા યોગેશ્વર સાક્ષાત કૃષ્ણુ પોતે ભાખ્યું,
પરમ ગુહ્ય ગીતાનું જ્ઞાન મેં વ્યાસ પ્રસાદ થકી ચાખ્યું. ૧૨૧
હે નૃપ! કેશવ પાર્થ તણો અદ્દ્ભુત પવિત્ર શુભ આ સંવાદ,
સંભારી સંભારી ફરી ફરી હરખું છું હું અહીં આવિવાદ. ૧૨૨
સંભારી સંભારી રૂપ તે અતિ અદ્દ્ભુત હરિનું ભારી,
પામું છું વિસ્મય હે રાજા! ફરી ફરી જઉં તે પર વારી. ૧૨૩
જ્યાં યોગેશ્વર કૃષ્ણુ તથા જ્યાં પાર્થ ધનુર્ધર છે અવધાર,
ત્યાં શ્રી, વિજય, ભૂતિ, નીતિ ધ્રુવ છે મુજ મતિમાં નૃપ નિર્ધાર. ૧૨૪

વલણુ

નિર્ધાર કરી આ ઉપરથી સુતસહ હે ભૂપાળ!
જાઓ શરણુ શ્રી કૃષ્ણુને, શુભ કરશે ગોપાળરે. ૧૨૫

इति श्री लघु भगवद्गीता समाप्त.

ॐ शांति शांति शांतिः

આ સાર ભગવત ગીતનો છે કર્મ ભક્તિ જ્ઞાનમાં,
નરજન્મને એ સફળ કરશે લઇ જશે હરિધામમાં.

વાંચી ઉતારો હૃદયમાં કર્તવ્ય કરતાં હરઘડી,
માનવ સુદુર્લભ દેહ મળતાં સાધજો ઉત્તમ ગતિ.

